

JERUSALEM מכון ירושלים
INSTITUTE למחקרי מדיניות
FOR POLICY معهد القدس
RESEARCH لبحث السياسات

מדד השכנות - יחסים בין קבוצות בירושלים
שינויים חברתיים בירושלים בצל מלחמת חרבות ברזל
סבב ב' - חורף 2025
נעם ברנר, עדן יצחקי

הוצאת הפרסום לאור התאפשרה הודות לתמיכה של שותפינו:

הקרן לירושלים
مؤسسة صندوق القدس
THE JERUSALEM FOUNDATION

RUSSELL BERRIE
FOUNDATION

מכון ירושלים למחקרי מדיניות | פרסום מספר 631

ברצוננו להודות לכלל השותפים לעבודה על מדד השכנות: למר אהוד פראוור על גיוס המשאבים, התנעת המדד והובלתו לאורך שני גלי הסקר; לד"ר דוד קורן ולתגל קומיי על ההערות הבונות; לד"ר מריק שטרן ולד"ר ניצן פייביש על ניתוח ממצאי הסקר הראשון (קיץ 2023); ליאיר אסף-שפירא, ראש צוות הנתונים דאז, ולעומר יניב, חוקר בצוות הנתונים, על הובלת ביצוע הסקר השני (חורף 2025) והניתוח הראשוני שלו.

מדד השכנות - יחסים בין קבוצות בירושלים

שינויים חברתיים בירושלים בצל מלחמת חרבות ברזל

סבב ב', חורף 2025

ד"ר נעם ברנר, עדן יצחקי

עריכת לשון: טל רייך

הפקה, עימוד ועיצוב: תגל קומיי

תמונת שער: בית קפה במרכז ירושלים, צילום: אהוד פראוור

לציטוט (APA):

ברנר, נ' ויצחקי, ע' (2026). מדד השכנות - יחסים בין קבוצות בירושלים: חורף 2025. מכון ירושלים למחקרי מדיניות.

© 2026, מכון ירושלים למחקרי מדיניות

בית חי אלישר

רח' רד"ק 20, ירושלים 9218604

www.jerusalemstitute.org.il

info@jerusalemstitute.org.il

תקציר

ירושלים היא בית לחמש קבוצות הזהות המרכזיות המרכיבות את החברה הישראלית: חילונים, מסורתיים, דתיים, חרדים וערבים. נכון לשנת 2023, כ-60% מתושבי העיר משתייכים לאוכלוסייה היהודית וכ-40% לאוכלוסייה הערבית. האוכלוסייה היהודית בירושלים (בכלל קבוצות הגיל) מורכבת מארבע קבוצות עיקריות: הקבוצה החרדית היא הגדולה ביותר וכוללת כ-28.2% מתושבי העיר, אחריה הקבוצה הדתית (כ-14.4%), הקבוצה המסורתית (כ-7.2%) והקבוצה החילונית, הכוללת כ-9% מתושבי העיר (יניב ואח', 2025). ההרכב הדמוגרפי הייחודי הופך את ירושלים לעיר שבה היחסים בין הקבוצות מעצבים במידה רבה את חיי היומיום, את הזירה הפוליטית העירונית ואת קבלת ההחלטות.

המורכבות הייחודית של יחסי השכנות בירושלים הובילה את מכון ירושלים למחקרי מדיניות להשיק ב-2023 את "מדד השכנות" בשיתוף עם קרן ראסל ברי. המדד נועד לאפשר מעקב רב-שנתי אחר דפוסי המפגש, החיכוך והקרבה בין קבוצות הזהות בעיר. המדד בוחן את יחסי השכנות באמצעות מגוון היבטים של מפגש יום-יומי, עמדות, תחושות ותפיסות הדדיות, מתוך הבנה שבירושלים – עיר מעורבת והטרוגנית – היכולת לקיים שגרה עירונית יציבה תלויה במידה רבה באיכות היחסים בין הקהילות השונות. מטרת המדד היא לספק תשתית ידע שתסייע למקבלי החלטות ברמה המקומית, לאדריכלים ומתכנני ערים ולפעילי חברה אזרחית לגבש שיטות פעולה ואסטרטגיות לשיפור מרקם היחסים בין הקבוצות בירושלים, לבניית חיים משותפים ולמניעת הידרדרות עתידית.

הניתוח מתבסס על שני גלי סקר: הגל הראשון נערך בקיץ 2023, על רקע המשבר החוקתי, החרפת הקיטוב הפוליטי והשיח הציבורי החרیف בעד הממשלה ונגדה, ונתח בהרחבה במחקרם של שטרן ופייביש (2024). הגל השני נערך בחורף 2025, בצל המשבר הלאומי, כשנה וחצי לאחר אירועי שבעה באוקטובר. מבט השוואתי בין שני גלי הסקר מאפשר להתחקות אחר השוני והיציבות ביחסי השכנות. דיון בממצאים מזוויות מרחביות, חברתיות ופוליטיות עשוי לסייע בזיהוי מגמות ובהסקת מסקנות לקראת תכנון מדיניות.

ממצאים עיקריים

ממצאי המדד מצביעים על אופיו הייחודי של הסיפור הירושלמי. לצד סימני אזהרה ושחיקה, מתקיימים גם יציבות, חוסן ויכולת לשמר שגרה עירונית משותפת. ירושלים מתגלה כעיר המסוגלת להכיל מגמות סותרות ולנווט בין קיטוב, משבר ויחסי שכנות מתמשכים. מבט השוואתי בין שני גלי הסקר מחדד שלושה ממצאים מרכזיים המשקפים שינויים ומתחים לצד דפוסי יציבות ביחסי השכנות בירושלים – בתקופה שבין שגרה למשבר:

עלייה בדיווחים על אלימות לצד עלייה בדיווחים על יחס חיובי ואמון ברצון לחיים משותפים

דפוסי המפגש בין הקבוצות מצביעים על החרפת החיכוך ועל עלייה בדיווחים על אירועי אלימות, הן בין יהודים לערבים והן בין הקבוצות היהודיות לבין עצמן. במקביל, נרשמה עלייה בדיווחים על יחס חיובי והתחזקות האמונה כי הקבוצה האחרת רוצה לחיות בשלום בעיר. שילוב ממצאים זה מצייר תמונה מורכבת ואף פרדוקסלית, שבה שבר וחוסן מתקיימים זה לצד זה במרחב העירוני.

יציבות בדפוסי החברויות, תדירות השיח ומוכנות לקרבה חברתית

חרף מלחמת חרבות ברזל והחרפת הקיטוב, שהתבטאה במשבר הגיוס ובהפגנות נגד הממשלה בין מועדי הסקרים, לא נרשמה פגיעה כוללת בתדירות השיח והאינטראקציה היומיומית בין הקבוצות. באופן מפתיע ומעודד, דפוסי החברויות בעיר נותרו יציבים במידה רבה, ולא נצפתה היחלשות משמעותית של קשרים חברתיים. גם במדד הקרבה החברתית ניכרת יציבות יחסית, בעיקר בקרב הקבוצות היהודיות, עם דפוסים הדדיים ועקביים של נכונות לקרבה בין קבוצות אלו.

ירידה בתדירות חציית גבולות ובתחושת הביטחון בקרב האוכלוסייה הערבית

אחד השינויים הבולטים והמדאיגים בין גלי הסקר הוא ירידה עקבית בתדירות חציית הגבולות של האוכלוסייה הערבית במרחב העירוני. בממוצע, נרשמה ירידה של כ-30% בהגעת משיבים ערבים לאזורים שאינם מזוהים עם קבוצתם, הן לצורכי קניות וסידורים והן לטובת בילוי ופנאי. הירידה החדה ביותר נצפתה ביחס למרכז העיר. במקביל, נרשמה ירידה ממוצעת של כ-25% בתחושת הביטחון של משיבים ערבים במרחבים ציבוריים ומסחריים מרכזיים. מגמות אלו אינן נצפות בקרב הקבוצות היהודיות, שתחושת הביטחון שלהן נותרה גבוהה ויציבה יחסית בין גלי הסקר.

התקופה שבין קיץ 2023 לחורף 2025 הייתה אחת התקופות המטלטלות ביותר שידעו ירושלים וישראל בעשורים האחרונים. אירועי שבעה באוקטובר והמלחמה שפרצה בעקבותיהם לא השפיעו רק על הזירה הביטחונית והלאומית, אלא גם על חיי היומיום העירוניים, על תחושת הביטחון האישי ועל דפוסי המפגש בין קבוצות זהות שונות בעיר. בירושלים, שבה חיים זה לצד זה חילונים, דתיים, חרדים וערבים, משבר לאומי מיתרגם במהירות לשינויים במרחב העירוני וביחסי השכנות היום-יומיים (Brenner et al., 2023; Bollens, 2013).

המלחמה לא יצרה מציאות עירונית חדשה יש מאין, אלא החריפה והעמיקה מתחים קיימים. המאבקים העירוניים בירושלים נטועים בהקשר רחב יותר של מאבק לאומי וקיטוב פוליטי, החוצה קבוצות זהות שונות בעיר. עוד לפני אירועי שבעה באוקטובר, וביתר שאת בעקבותיהם, החריפו הקיטוב סביב המשבר החוקתי, השיח בעד הממשלה ונגדה והוויכוח על דמותה של החברה בישראל (גדרון ורוזנאי, 2025). בירושלים, מתחים פוליטיים ולאומיים אינם נותרים ברמת השיח בלבד, אלא מקבלים ביטוי יום-יומי במרחב העירוני. רגשות של כעס, איום ועוינות מחלחלים מן הזירה הלאומית ומתורגמים למפגש בין קבוצות שכנות. מתחים אלו עולים ומופיעים בהפגנות, במרכזים מסחריים, בפארקים ובמרחבים שכונתיים. דוגמאות לכך ניתן לראות בתחושת חוסר ביטחון של תושבים יהודים – ובעיקר נשים – בשכונותיהם (ברנר וקרנר, 2025; אברמזון-ברוש וקורן, 2024), באירועי אלימות בין יהודים לערבים בפארקים ציבוריים (חסון, 2025), באלימות כלפי נהגים ערבים בתחבורה הציבורית (חסון וראובן, 2025) ובהפגנות רחבות היקף ברחוב עזה ובקריית הממשלה (פלג, 2024; חסון, 2024; רבינוביץ, פרידסון וברינר, 2024; חסון, 2025).

על רקע זה, מדידה חוזרת של יחסי השכנות בירושלים מקבלת חשיבות מיוחדת. דוח זה מבקש אפוא להבין כיצד ירושלים מתמודדת עם חיים משותפים בזמן משבר מתמשך. מדד השכנות מאפשר לבחון באופן שיטתי כיצד השפיעה תקופת המלחמה והקיטוב על דפוסי המפגש, הקרבה וההימנעות בין קבוצות זהות בעיר. ההשוואה בין מדידות 2023 ו-2025 מאפשרת להדגיש היכן התרחשו שינויים משמעותיים והיכן נשמרו דפוסיים קיימים בקרב אוכלוסיות שונות בעיר. זאת במטרה לספק תשתית ידע

לקובעי מדיניות, מתכננים וגורמי מקצוע הפועלים לשימור השגרה העירונית ולחיזוק החוסן החברתי בעיר.

במחקר ביקשנו לבחון שלושה תחומים מרכזיים שבהם היחסים בין הקבוצות השונות בירושלים באים לידי ביטוי: **חציית גבולות** מרחביים, **תחושת נוחות וביטחון** במרחבים משותפים ו**דפוסי מפגש, עימות ויחסים** בין הקבוצות.

לשם כך הדוח מאורגן באופן הבא: לאחר פרק מתודולוגי המסביר את מבנה שני גלי הסקר, את אופן איסוף הנתונים ואת מגבלות המחקר, מוצגים הממצאים בחמישה פרקים תמאטיים: הפרק הראשון עוסק בדפוסי חציית גבולות מרחביים ובבחירת תושבים לפקוד מרחבים המזוהים עם קבוצות זהות שונות או מרחבים משותפים; הפרק השני מנתח תחושות נוחות וביטחון במרחבים ציבוריים מרכזיים; הפרק השלישי בוחן דפוסי מפגש בין־אישי, חוויות חיכוך ואלימות לצד חוויות של יחס חיובי וכן את תדירות השיח וקשרי החברות בין קבוצות; הפרק הרביעי מתמקד בעמדות ותפיסות ביחס לקבוצות אחרות, לרבות מדדי קרבה חברתית ואמון ברצון לחיים משותפים; הפרק החמישי עוסק בתפיסות ביחס לעתיד העיר, למרקם החיים המשותף ולאופי המרחב הציבורי וכן בתחושת השייכות לירושלים. הדוח נחתם בפרק דיון המסכם ומשווה את הממצאים המרכזיים ב־2023 וב־2025, מציע פרשנות זהירה למכלול דפוסי השינוי והיציבות ומציג כיוונים להמשך בחינה מחקרית ולחשיבה מוכוונת מדיניות.

מתודולוגיה

המחקר מבוסס על שני גלי סקר שנערכו בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בירושלים (בני 18 ומעלה). בגל הראשון, שנערך בקיץ 2023, כלל המדגם 1,471 משיבים, מהם 1,135 יהודים ו־336 ערבים. בגל השני, שנערך בחורף 2025, כלל המדגם 1,164 משיבים, מהם 1,055 יהודים ו־109 ערבים. הירידה בגודל המדגם בגל השני, ובפרט זה של האוכלוסייה הערבית, משקפת את האתגרים הכרוכים בביצוע סקרים בתקופה של משבר ביטחוני ומתיחות גבוהה. הנתונים המוצגים בדוח מתייחסים לכל קבוצה בנפרד ולא לכלל האוכלוסייה בירושלים. לשם כך, וידאנו כי המדגמים של כל קבוצה דומים במאפייניהם הדמוגרפיים (פירוט על כך ראו בפסקת המגבלות).

איסוף הנתונים בוצע על ידי חברת סיגמא 6, באמצעות שאלון ייעודי שפיתח צוות המחקר (השאלון המלא מופיע בנספח ב'). השאלונים בשפה העברית נשלחו לנדגמים במרשתת (באינטרנט), והם מולאו בשיטת הדיווח העצמי. השאלונים בשפה הערבית מולאו במפגשי "פנים אל פנים" של הסוקרים עם הנדגמים. האיסוף במרחבים עצמם נועד לוודא כי הנשאלים אכן משתמשים במרחבים הציבוריים בעיר (פארקים, מרכזים מסחריים או מרכז העיר).

השאלון שנעשה בו שימוש במחקר היה מקיף ומובנה, וכלל 28 שאלות המורכבות מ-73 סעיפים. הוא נבנה כך שישקף היבטים שונים של יחסי שכנות בירושלים, ושילב בין מדדי התנהגות, חוויה ועמדות. השאלון התמקד בשלושה תחומים מרכזיים: חציית גבולות מרחביים ושימוש במרחבים שונים בעיר, תחושות נוחות וביטחון במרחבים ציבוריים משותפים ודפוסי מפגש, חיכוך ויחסים בין קבוצות. לצד זאת נכללו מדדים משלימים שבחנו עמדות כלפי קבוצות אחרות, מוכנות לקרבה חברתית ותפיסות ביחס למרקם החיים המשותף ולתחושת השייכות לירושלים.

לצורך ניתוח הנתונים והצגתם התקבלו מספר החלטות מתודולוגיות שחשוב להציג בפני הקורא. הנתונים מוצגים בעיקר באחוזים ובממוצעים, בחלוקה לפי קבוצות זהות, ובהדגשת ההשוואה בין השנים 2023 ו-2025. הדוח אינו מתמקד בבדיקות מובהקות סטטיסטיות אלא בפרשנות של דפוסי כלליים ובמשמעותם החברתית והעירונית. בחירה זו נובעת מאופיו של מדד השכנות ככלי תיאורי ומדיניותי שמטרתו להצביע על כיוונים, מוקדי מתח ופעולות פוטנציאליות, ולא לבחון קשרים סיבתיים.

לצורך הניתוח אוחדו המשיבים שהגדירו עצמם "מסורתי לא כליך דתי" עם קבוצת החילונים, ומי שהגדירו עצמם "מסורתי דתי" עם קבוצת הדתיים. איחוד זה נעשה בשל הדמיון בדפוסי החיים העירוניים של קבוצות אלו וכן בשל מספרם המצומצם יחסית של המשיבים שהגדירו עצמם כמסורתיים בלבד, שלא אפשר ניתוח נפרד ומובהק לאורך שני גלי הסקר. כמו כן, מטעמי נוחות קריאה ואחידות הנתונים מתוארים בלשון זכר, אך בכל המקרים הכוונה היא לנשים ולגברים כאחד.

בהצגת הנתונים בדוח הנוכחי לא נכללו תשובות מסוג "לא יודע" או "לא בטוח". החלטה מתודולוגית זו התקבלה מתוך תפיסה כי בניתוח השוואתי כפי שנעשה במחקר זה תשובות אלו אינן מוסיפות ערך פרשני להבנת דפוסי השכנות, ולעיתים משקפות הימנעות מהבעת עמדה או רגישות לנושא הנשאל ולא עמדה עצמאית הניתנת לניתוח.

יש לציין כי בפרסום הראשון של מדד השכנות תשובות אלו כן נכללו, מתוך מטרה להציג תמונת מצב רחבה וזהירה של עמדות הציבור. בדוח הנוכחי, המתמקד בזיהוי שינוי ויציבות לאורך זמן, הוחלט להציג את הממצאים המתייחסים למשיבים שהביעו עמדה מוגדרת. לפיכך, ייתכנו הבדלים מסוימים בין השיעורים המוצגים כאן לבין אלו שהופיעו בפרסום הקודם, אולם ההשוואה בין שני גלי הסקר בדוח זה נעשית באופן עקבי ובהתאם למתודולוגיה אחידה.

מגבלות המחקר

לצד יתרונותיו של מדד השכנות, חשוב לציין מספר מגבלות שיש להביא בחשבון בעת ניתוח הממצאים. מגבלות אלו אינן גורעות מערכו של הדוח, אלא משקפות את האתגרים הכרוכים במחקר חברתי בעיר מורכבת ובתקופה של משבר מתמשך.

ראשית, ביצוע סקרי דעת קהל בתקופה של מתיחות ביטחונית ומשבר לאומי מלווה בשיעורי היענות נמוכים יחסית, והדבר בלט בעיקר בקרב האוכלוסייה הערבית בגל הסקר השני. ירידה זו במוכנות להשתתף בסקר משקפת את הקושי הממשי להגיע לאוכלוסיות החוות חוסר ביטחון וחשש מהשתתפות במחקר. עם זאת, בחינה של ההרכב הדמוגרפי של המדגם הערבי בכל אחד מן הגלים (לרבות גיל, מגדר ורמת דתיות) מצביעה על דמיון גבוה בין המדגמים. ממצא זה מחזק את ההערכה כי גם אם היקף ההיענות ירד, האוכלוסייה שנדגמה בגל השני דומה באופייה לאוכלוסייה שנדגמה בגל הראשון, ולכן ניתן להשוות בין המגמות הכלליות שניכרו בשני הגלים (ראו נספח א', טבלאות ב' וד').

שנית, ננקטו שיטות איסוף נתונים שונות בקבוצות האוכלוסייה השונות: השאלונים בעברית מולאו באופן מקוון, ואילו השאלונים בערבית נאספו באמצעות ראיונות פנים אל פנים. הבדל זה נבע משיקולים מעשיים ונועד להבטיח נגישות ושיעורי היענות גבוהים יותר בקרב אוכלוסיות שקשה להגיע אליהן באמצעים דיגיטליים בלבד. אף שייתכן שלשיטת האיסוף יש השפעה מסוימת על אופן הדיווח, עיקר הניתוח בדוח מתמקד בהשוואה בין גלי הסקר בתוך כל קבוצת זהות בפני עצמה, ולפיכך ההשפעה האפשרית של שיטת האיסוף על הממצאים מצטמצמת.

שלישית, המחקר מבוסס על שני סקרי חתך נפרדים ולא על מדגם פאנל העוקב אחר אותם משיבים לאורך זמן. משמעות הדבר היא שלא ניתן להסיק מסקנות בעניין

שינויים ברמת הפרט. עם זאת, מאחר שמטרת הדוח היא להבין תהליכים עירוניים רחבים ולא מסלולים אישיים, השוואה בין מדגמים מייצגים בשני מועדים מספקת בסיס איתן לזיהוי מגמות. נוסף על כך, הסקרים התבצעו בעונות שונות (קיץ וחורף), וייתכן כי הייתה לכך השפעה על הדיווחים בשאלות הנוגעות לשימוש במרחבים ציבוריים כגון פארקים ומרכזים מסחריים. זאת למרות כוונת השאלות לתפוס דפוס רחב הנוגע לתקופת זמן שחורגת מעונה בודדת.

לבסוף, מדדי האלימות והחיכוך מבוססים על דיווח עצמי של המשיבים ומשלבים בין אלימות פיזית לאלימות מילולית. מגבלה זו מקשה על ההבחנה בין סוגי אלימות שונים, אך מאפשרת להמחיש את חוויית המפגש והאיום כפי שהיא נתפסת ונחווית אצל התושבים עצמם. במובן זה, המדד אינו מתיימר להחליף נתוני פשיעה רשמיים, אלא להשלים אותם באמצעות הבנת החוויה הסובייקטיבית של החיים במרחב עירוני מתוח.

פרק ראשון: חציית גבולות מרחביים

ראשית, ביקשנו לבחון את תדירות הביקור והשהייה של המשיבים במרחבים המזוהים עם צביון של קבוצות זהות מסוימות וכן במרחבים הנתפסים כ"מעורבים" לטובת שלושה תחומי פעילות: קניות וסידורים, פעילויות פנאי ובילוי וביקור בפארקים או גני משחקים. תחומים אלו נבחרו משום שהם משקפים חציית גבול הנעשית מתוך בחירה מודעת, בניגוד לחצייה אשר נובעת מאילוץ או מכורח, כמו חצייה לצורך עבודה.

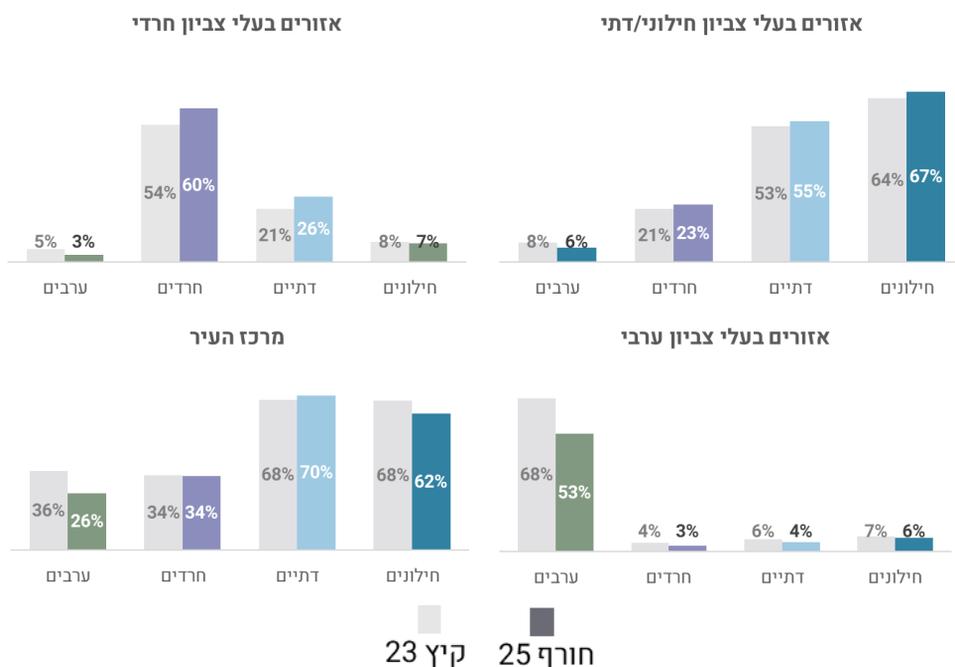
חציית גבולות לצורך קניות וסידורים ולצורך בילוי ופנאי

המשיבים התבקשו לציין באיזו תדירות הם נוהגים לערוך קניות וסידורים באזורים או שכונות שבהם רוב יהודי לאי-חרדי (למשל בית הכרם), רוב חרדי (למשל מרכז העיר החרדי) ורוב ערבי (למשל שוק העיר העתיקה) וכן במרכז העיר, המתפקד כמרחב משותף שבו ניכרת נוכחות בין-קבוצתית גבוהה יחסית (למשל כיכר ספרא ואזור העירייה). בהמשך נשאלו באיזו תדירות הם מגיעים לאותם אזורים גם למטרות בילוי ופנאי. בתרשימים שלהלן מפורט שיעור המשיבים מכל קבוצה אשר דיווחו כי הם מגיעים בתדירות גבוהה (מידי יום או לעיתים קרובות) לאזורים שונים בירושלים לטובת מטרות אלה.

שיעור המשיבים שמגיעים בתדירות גבוהה לאזורים שונים בירושלים לצורך קניות וסידורים

שיעור המשיבים שמגיעים בתדירות גבוהה לאזורים שונים בירושלים לצורך בילוי ופנאי

ככלל, הנתונים מצביעים על העדפה של הקבוצות להישאר במרחבים המזוהים עימן. דפוס זה בולט במיוחד בכל הנוגע לחציית גבולות מרחביים בין מערב העיר למזרחה. מיעוט מצומצם מן המשיבים היהודים העידו כי הם מגיעים לאזורים שלהם צביון ערבי, הן לצורכי קניות וסידורים והן לצורכי בילוי ופנאי. באופן דומה, גם בקרב המשיבים הערבים נרשמה תדירות ביקור נמוכה יחסית באזורים שלהם צביון יהודי.

לצד זאת, תמונה שונה עולה כאשר ממקדים את הניתוח במרכז העיר. דפוס זה ניכר כבר במועד הסקר הראשון, והוא ממשיך לבלוט גם במועד הסקר השני.

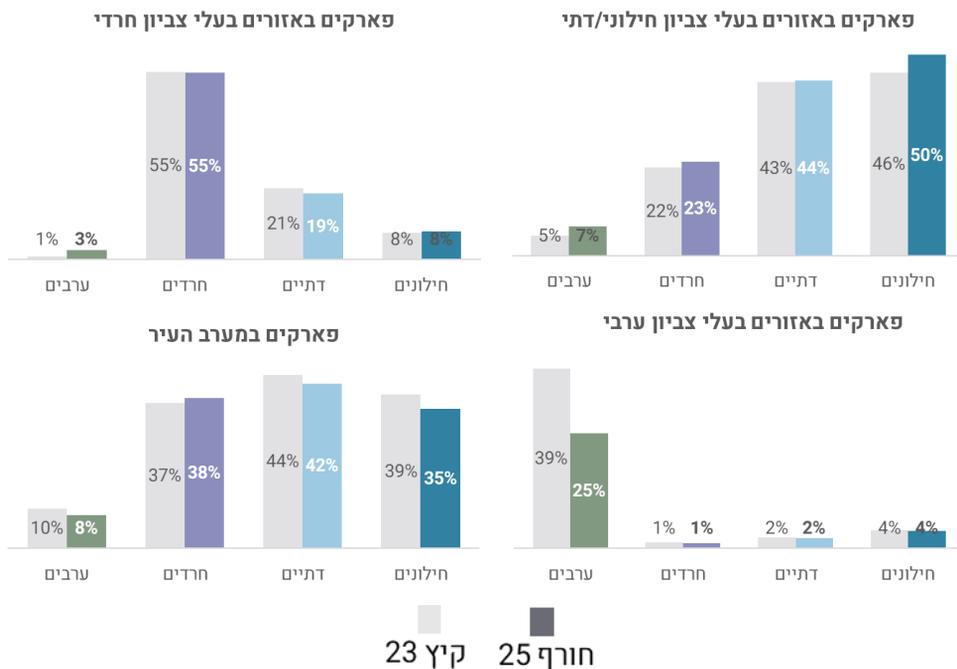
בבחינת השינוי בין גלי הסקר ניכרת יציבות בתדירות חציית הגבולות בקרב הקבוצות היהודיות, לצד חוסר יציבות בולט בקרב האוכלוסייה הערבית. בפרט, בקיץ 2023 ציינו משיבים ערבים כי הם מגיעים לקניות ולסידורים באזורים בעלי צביון יהודי חילוני או דתי בשיעורים גבוהים יחסית לעומת אזורים חרדיים. עם זאת, בין גלי הסקר נרשמה ירידה של כ-32% בהגעתם לאזורים אלו לצורכי קניות וסידורים. חשוב לציין כי גם לאחר ירידה זו, אזורים שלהם צביון חילוני או דתי נותרו המרחבים היהודיים שאליהם מגיעים ערבים בשיעורים הגבוהים ביותר. שינוי מדאיג נוסף ניכר בירידה החדה בחציית הגבולות למרכז העיר, הן לצורכי קניות וסידורים (ירידה של כ-37%) והן לצורכי בילוי ופנאי (כ-28%). לבסוף, נרשמה גם ירידה של כ-22% בהגעת ערבים לבילוי

באזורים בעלי צביון ערבי. דפוס זה עשוי להעיד כי הירידה בחציית הגבולות אינה משקפת רק החרפה במתח הבין־קבוצתי, אלא גם שינוי תוך־קבוצתי רחב יותר בהרגלי היציאה מהבית, ייתכן שעל רקע תחושת חוסר ביטחון במרחב הציבורי, לרבות במרחבים הערביים עצמם.

חציית גבולות לצורך ביקור בפארקים ובגני משחקים

בהמשך התבקשו המשיבים לציין באיזו תדירות הם נוהגים לבקר בפארקים וגינות או גינות שכונתיות באזורים עם רוב יהודי לא־חרדי, רוב יהודי חרדי או רוב ערבי ובפארקים מרכזיים במערב ירושלים. התרשים שלהלן מציג את שיעור התושבים שמגיעים למקומות אלה בתדירות גבוהה (מידי יום או לעיתים קרובות).

שיעור המשיבים שמגיעים בתדירות גבוהה לפארקים שונים בירושלים

הנתונים ממשיכים להצביע על מגמת הסתגרות של קבוצות הזרות גם במרחבי הפארקים ובגני המשחקים. דפוס זה בולט במיוחד בהימנעות מחציית גבולות מרחביים בין מערב העיר למזרחה. בפארקים באזורים שלהם צביון יהודי וגם בפארקים המרכזיים במערב ירושלים, שבהם נצפית נוכחות של כלל הקבוצות היהודיות, ניכר כי הנוכחות הערבית נמוכה יחסית.

לצד מגמה זו, בקרב הקבוצות היהודיות ניכרת תנועה מסוימת של חציית גבולות בתוך המרחב העירוני. בגינות באזורים עם צביון חילוני ודתי נרשמה גם נוכחות של חרדים

(כ־23%), ובגינות באזורים עם צביון חרדי ניכרת נוכחות של דתיים (כ־19%). דפוס זה מלמד כי השימוש במרחבים אינו מצומצם אך ורק לגינות המזוהות עם קבוצת הזהות של הנשאלים, אלא כולל גם הגעה למרחבים המזוהים עם הקבוצות היהודיות האחרות. ועדיין, המפגש הבין־מגזרי במרחבים אלו נותר מוגבל בעיקר לקבוצות היהודיות.

בבחינת השינוי בין גלי הסקר ניכרת יציבות יחסית, למעט ירידה של כ־36% בהגעת משיבים ערבים לפארקים באזורים ערביים. ממצא זה הוא עדות נוספת לשינוי רחב יותר בהרגלי היציאה מהבית. לצד זאת, במקרה הזה ייתכן שהירידה קשורה גם למחסור בגינות ציבוריות איכותיות בשכונות ערביות או להזנחתן. יתרה מזאת, גם לאחר הירידה ניכרת אצל המשיבים הערבים העדפה ברורה של ביקור בפארקים ובגינות בשכונות ערביות על פני ביקור בפארקים במערב העיר. ממצא זה מדגיש את חשיבותם של מרחבים אלו עבור הקהילה המקומית.

סיכום פרק ראשון: חציית גבולות מרחביים

פרק זה בחן את דפוסי חציית הגבולות המרחביים בירושלים, מתוך השוואה בין שני גלי סקר שנערכו לפני ואחרי אירועי שבעה באוקטובר. הממצאים מצביעים על מגמה עקבית של הסתגרות של קבוצות הזהות במרחבים המזוהים עימן, הבולטת במיוחד בחציית הגבולות בין מערב העיר למזרחה. בעוד שבקרבת הקבוצות היהודיות ניכרת יציבות בדפוסי הביקור והשהייה במרחבים השונים, בקרב האוכלוסייה הערבית נרשמה ירידה מדאיגה בחציית גבולות, הן לצורכי קניות וסידורים והן לצורכי בילוי ופנאי, לרבות ירידה בהגעה למרכז העיר. ירידה זו עשויה לשקף את החרפת המתח היהודי־ערבי ואת השפעתה של נוכחות ביטחונית מוגברת במרחב הציבורי, המרחיקה בעיקר את האוכלוסייה הערבית ממערב העיר.

עם זאת, הירידה בדיווחי ההגעה של משיבים ערבים אינה משקפת בהכרח רק החרפה של המתח הבין־קבוצתי, אלא עשויה להעיד גם על שינוי תוך־קבוצתי רחב יותר בדפוסי החיים העירוניים: ירידה כללית ביציאה מהבית, צמצום פעילות יום־יומית שאינה הכרחית והימנעות ממרחבים ציבוריים, גם בתוך השכונות הערביות עצמן. כל אלה עשויים לשקף תחושת חוסר ביטחון מוגברת, נוכחות משטרית אינטנסיבית יותר או אלימות ומתח פנימי במרחב השכונתי.

מגמה זו ניכרת גם בדפוס הביקור בפארקים ובגני משחקים. אף שהנתונים מצביעים על ירידה בהגעה של משיבים ערבים לפארקים בכללם, לרבות פארקים בעלי צביון ערבי, ניתוח יחסי של דפוס הביקור מלמד כי גם לאחר הירידה, תושבים ערבים ממשיכים להעדיף פארקים וגינות המצויים בשכונותיהם ולהשתמש בהם בשיעורים גבוהים יותר מאשר בפארקים במערב העיר. ממצא זה מדגיש את חשיבותם של פארקים וגינות איכותיים ונגישים בתוך השכונות הערביות.

לצד מגמות אלו, בולטות גם נקודות אור: מרכז העיר ממשיך לתפקד כמרחב משותף שבו ניכרת נוכחות בין-קבוצתית גבוהה יחסית, ופארקים במערב ירושלים מציגים פוטנציאל למפגש בין קבוצות יהודיות שונות. עם זאת, גם במרחבים אלו המפגש הבין-מגזרי נותר מוגבל בעיקר לקבוצות היהודיות. בסיכומו של דבר, הממצאים מלמדים כי חציית גבולות מרחביים בירושלים מושפעת עמוקות מההקשר הפוליטי והביטחוני המשתנה: בעוד שחלק מדפוס השגרה העירונית שומרים על יציבות, אחרים – ובראשם נוכחות האוכלוסייה הערבית במערב העיר – מתגלים כשבריריים בעיתות משבר.

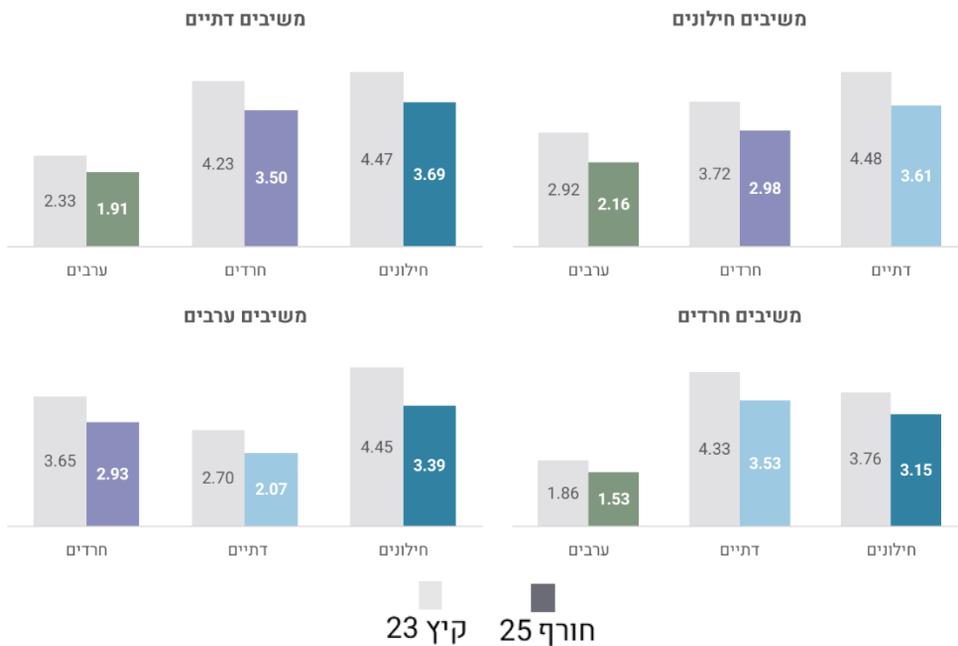
פרק שני: תחושת נוחות וביטחון במרחבים שונים

בפרק השני ביקשנו לאפיין את חוויית השהות של חברי הקבוצות השונות בעיר במרחבים מעורבים ושאינם מעורבים.

תחושת נוחות בעת שהייה במקומות ציבוריים

ראשית התבקשו המשיבים לדרג באיזו מידה הם מרגישים בנוח כאשר הם נוכחים במקום ציבורי (גן משחקים, אוטובוס, מרפאה וכד') במחיצת אנשים המשתייכים לקבוצות הזהות האחרות (1 = בכלל לא, 5 = במידה רבה מאוד). בתרשים שלהלן מופיעים ממוצעי התשובות של המשיבים מכל קבוצת התייחסות.

תחושת הנוחות בעת שהייה במקומות ציבוריים לצד אנשים המשתייכים לקבוצות האחרות

התמונה העולה מן הנתונים מצביעה על ירידה כללית בתחושת הנוחות במרחב הציבורי. בממוצע, בין מועדי הסקר חלה ירידה של כ-22% בתחושת הנוחות של הקבוצות היהודיות במחיצת ערבים. נתון דומה נרשם גם בקרב המשיבים הערבים – ירידה של כ-21% בתחושת הנוחות במחיצת שלוש הקבוצות היהודיות. הירידות החדות ביותר נצפו בתחושת הנוחות של משיבים חילונים כשהם במחיצת ערבים (כ-26%), ושל ערבים כשהם במחיצת חילונים ודתיים (כ-24% כלפי כל אחת מהקבוצות).

גם בתוך המרחב היהודי ניכרת שחיקה רחבה בתחושת הנוחות, עם ירידה ממוצעת של כ-18% בעת שהייה עם חברי קבוצות יהודיות אחרות. השינוי ניכר גם ביחסים שבדרך

כלל נחשבים יציבים יותר, ובכללם היחסים בין חרדים לדתיים ובין דתיים לחילונים. ממצאים אלה מצביעים על שחיקה רחבה בתחושת הנוחות בין הקבוצות במרחב הציבורי.

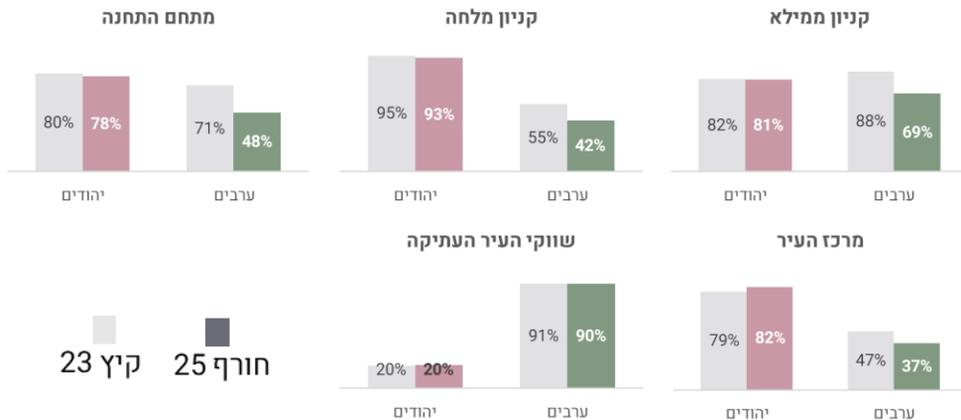
לצד מגמת הירידה הכללית, עולה כי תחושות הנוחות בין הקבוצות אינן תמיד אחידות. בקרב האוכלוסייה היהודית ניכרת תחושת נוחות גבוהה יותר במפגש עם קבוצות יהודיות אחרות מאשר עם הקבוצה הערבית. בתוך המרחב היהודי עצמו, חילונים וחרדים העידו על תחושת נוחות גבוהה במיוחד במחיצת דתיים, ודתיים הביעו תחושת נוחות דומה כלפי שתי הקבוצות. מנגד, ביחסים הישירים בין חילונים לחרדים נרשמה תחושת נוחות נמוכה יותר בהשוואה ליחסיהם עם הדתיים. בקרב האוכלוסייה הערבית תחושת הנוחות הנמוכה ביותר קיימת במפגש עם דתיים והגבוהה ביותר היא במחיצת חילונים. יש לציין כי גם המשיבים החילונים דיווחו על תחושת נוחות גבוהה במחיצת ערבים בהשוואה לקבוצות היהודיות האחרות.

תחושת ביטחון באזורים שונים בעיר

כדי לבחון את תחושת הביטחון במרחבים שונים, בחרנו להתמקד בשני סוגים של מרחבי מפגש משותפים שבהם ניכרת נוכחות של חברים בקבוצות שונות: הראשון הוא אזורי מסחר וצריכה והשני הוא פארקים. בחלק זה אוחדו הקבוצות היהודיות והוצג עבורן ממוצע אחד, מאחר שהן מגיעות למתחמים באופן זהה והפערים ביניהן מצומצמים יחסית.

תחילה, התבקשו המשיבים לדרג את תחושת הביטחון שלהם בחמישה אזורי מסחר מרכזיים בעיר: קניון ממילא, קניון מלחה, מתחם התחנה, מרכז העיר והשווקים בעיר העתיקה. המתחמים שנבדקו מייצגים מגוון רחב מבחינת המיקום, סוג הבעלות ואופן הניהול, והם משמשים לצריכה ולתעסוקה כאחד. בתרשים שלהלן מופיע שיעור המשיבים מכל קבוצה אשר דיווחו כי הם חשים בטוחים (כלומר בחרו בתשובות "די בטוח" או "בטוח מאוד") באזורים אלה.

שיעור המשיבים החשים בטוחים באזורי מסחר מרכזיים בעיר

ניכרת החרפה בפערים בין יהודים לערבים בתחושת הביטחון במרחב הציבורי לצד היווצרות פערים חדשים. בעוד שתחושת הביטחון בקרב המשיבים היהודים נותרה לרוב יציבה וגבוהה, בקרב המשיבים הערבים נרשמה ירידה מדאיגה ועקבית.

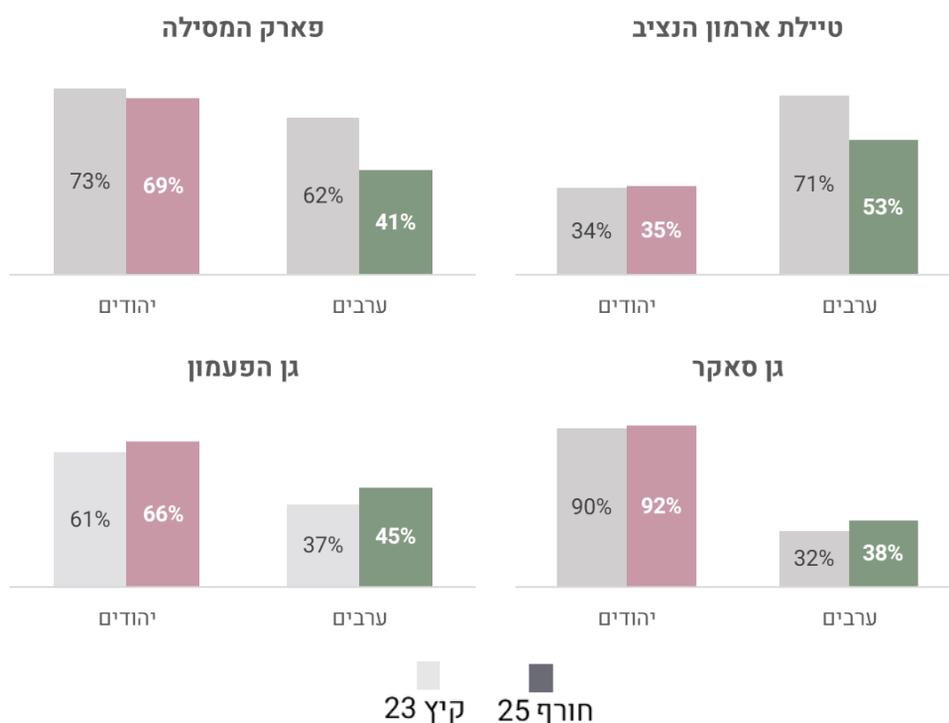
במועד הסקר הראשון דיווחו יהודים וערבים על תחושת ביטחון דומה וגבוהה במתחם התחנה ובקניון ממילא. אולם במועד השני ניכרת ירידה בתחושת הביטחון בקרב המשיבים הערבים (כ־32% וכ־22% בהתאמה). מגמה זו ניכרת גם בקניון מלחה, שבו כבר בגל הראשון נרשם פער בין הקבוצות, ולאחר מכן חלה ירידה נוספת של כ־24% בתחושת הביטחון של הקבוצה הערבית. גם מרכז העיר, המשמש מוקד מרכזי למפגש בין הקבוצות, מציג דפוס דומה: בעוד ששיעור היהודים החשים בטוחים באזור נותר גבוה, בקרב הערבים נרשמה ירידה של כ־21% בתחושת הביטחון, אשר הובילה להעמקת הפער בין הקבוצות.

רק בשוקי העיר העתיקה נראה כי ערבים חשים בטוחים יותר מיהודים – כמעט כל המשיבים הערבים דיווחו כי הם חשים בטוחים במרחב זה, אך רק כחמישית מהמשיבים היהודים העידו על תחושת ביטחון דומה. ועדיין, תחושת הביטחון היהודית נותרה יציבה.

בהמשך, התבקשו המשיבים לדרג את תחושת הביטחון שלהם בארבעה פארקים מרכזיים ומוכרים בירושלים: גן סאקר, גן הפעמון, פארק המסילה וטיילת ארמון הנציב. הפארקים שנבחרו הם מרחבים ציבוריים (בשונה מגינות שכונתיות, הממוקמות באזורים הומוגניים). הם נבדלים זה מזה במיקומם במפה החברתית של העיר, באופן עיצובם, ברמת התחזוקה ובסוג הפעילות המתקיימת בהם.

בתרשים שלהלן מופיע שיעור המשיבים מכל קבוצה אשר דיווחו כי הם חשים בטוחים (כלומר בחרו בתשובות "די בטוח" או "בטוח מאוד") בפארקים הללו.

שיעור המשיבים שהעידו כי הם חשים בטוחים בפארקים מרכזיים בעיר

גם בתחום זה ניכרת ירידה בתחושת הביטחון בקרב האוכלוסייה הערבית לצד יציבות בקרב המשיבים היהודים. כבר במועד הסקר הראשון, דיווחו היהודים על תחושת ביטחון גבוהה מזו של המשיבים הערבים ברוב הפארקים. אפילו בארמון הנציב – המרחב היחיד שלגביו דיווחו משיבים ערבים בסקר הראשון על תחושת ביטחון גבוהה מזו של היהודים (למעט שווקי העיר העתיקה) – חלה ירידה של כ-25% בשיעור הערבים החשים בטוחים. ירידה ניכרת נוספת נרשמה גם בפארק המסילה, בשיעור של כ-34%. ההבדל בין שני הפארקים, המאופיינים שניהם בקרבה פיזית לשכונות ערביות, מעלה שאלות הראויות למחקר מעמיק, וניתן לבדוק אם המרחבים המשותפים הללו מנוהלים באופן שונה, אם הרכב הפעילות העסקית או הקהילתית משפיע או שמא מדובר בתכנון הפיזי של הפארקים שמאפשר חלוקה בין מרחבים.

אף שתחושת הביטחון בקרב הקבוצות היהודיות נותרה יציבה יחסית בין שני גלי הסקר, ניכרים פערים עקביים בין הקבוצות עצמן. ככלל, הקבוצה החילונית היא זו שדיווחה על תחושת הביטחון הגבוהה ביותר במרבית המרחבים שנבחנו, אחריה

הקבוצה הדתית ולבסוף הקבוצה החרדית, שדיווחה על תחושת ביטחון נמוכה יותר משל שאר הקבוצות היהודיות.

סיכום פרק שני: תחושת נוחות וביטחון במרחבים שונים

ממצאי פרק זה מצביעים על שחיקה בחוויית השהות במרחב הציבורי בירושלים בין שני גלי הסקר, הן במונחי תחושת נוחות והן במונחי תחושת ביטחון. הירידה בתחושת הנוחות היא רחבה ומעידה על החרפה כללית ביחסים, גם בין קבוצות שביחסים ביניהן לא היה צפוי שינוי משמעותי. במקביל, ניכרת פגיעה עמוקה בתחושת הביטחון של האוכלוסייה הערבית, בעוד שתחושת הביטחון בקרב המשיבים היהודים נותרה יציבה וגבוהה. פער זה בולט במיוחד באזורי מסחר ובפארקים במערב העיר, והוא מתיישב עם הממצא מהפרק הקודם בדבר ירידה בתדירות חציית גבולות מרחביים בקרב ערבים.

ניתן להעריך כי ההקשר הביטחוני והפוליטי בין מועדי הסקר העמיק תחושות איום וחוסר נוחות, במיוחד בקרב האוכלוסייה הערבית. בתוך כך, ייתכן כי העלייה בנוכחות ובפעילות המשטרתית במרחבים הציבוריים תרמה לייצוב תחושת הביטחון בקרב הקבוצה היהודית. מנגד, היא לא הצליחה לשמר את תחושת הביטחון של הקבוצה הערבית ואף פגעה בה. זאת בהתאם להיסטוריה של מערכת היחסים בין משטרת ישראל ותושבי מזרח העיר (Dumper, 2013; Tzidkiyahu 2022). הממצאים ממחישים אפוא כי המשבר הלאומי אינו השפיע באופן סימטרי על חוויית המרחב העירוני, וכי בירושלים חוותה האוכלוסייה הערבית את השינוי המהותי ביותר.

פרק שלישי: דפוסי מפגש, עימות ויחסים בין הקבוצות

בחלקו השלישי של הסקר העמקנו בדפוסי המפגש והאינטראקציה בין הקבוצות. בפרט, בדקנו באיזו תדירות המשתייכים לקבוצות שונות נוהגים לשוחח אלה עם אלה, באיזו תדירות הם חווים אלימות פיזית או מילולית מצד משתייכים לקבוצות האחרות ובאיזו מידה הם חווים יחס חיובי מצידם.

אינטראקציה יום-יומית (תדירות השיח) בין הקבוצות

בחלק זה נשאלו כלל המשיבים באיזו תדירות הם נוהגים לשוחח עם אנשים מהקבוצות האחרות כחלק מהתנהלותם היומ-יומית (קולגות, לקוחות, נותני שירותים וכד'). בתרשים שלהלן מופיע שיעור המשיבים מכל קבוצה שהעידו כי הם משוחחים עם אנשים מקבוצות אחרות בתדירות גבוהה (מידי יום או לעיתים קרובות).

שיעור המשיבים שהעידו כי הם משוחחים בתדירות גבוהה עם חברי הקבוצות האחרות

בבחינת השינויים בין שני גלי הסקר בולטת בראש ובראשונה היציבות. בניגוד לציפיות, לא נרשמה פגיעה כוללת בתדירות השיח והאינטראקציה היומ-יומית בין הקבוצות. לצד יציבות זו, ניתן לזהות שני שינויים מנוגדים בדפוסי השיח בין חרדים לערבים: מחד גיסא, נרשמה עלייה של כ-33% בדיווחי משיבים ערבים על שיח עם חרדים. מאידך גיסא, בקרב משיבים חרדים נרשמה ירידה של כ-21% בדיווח על שיח עם ערבים.

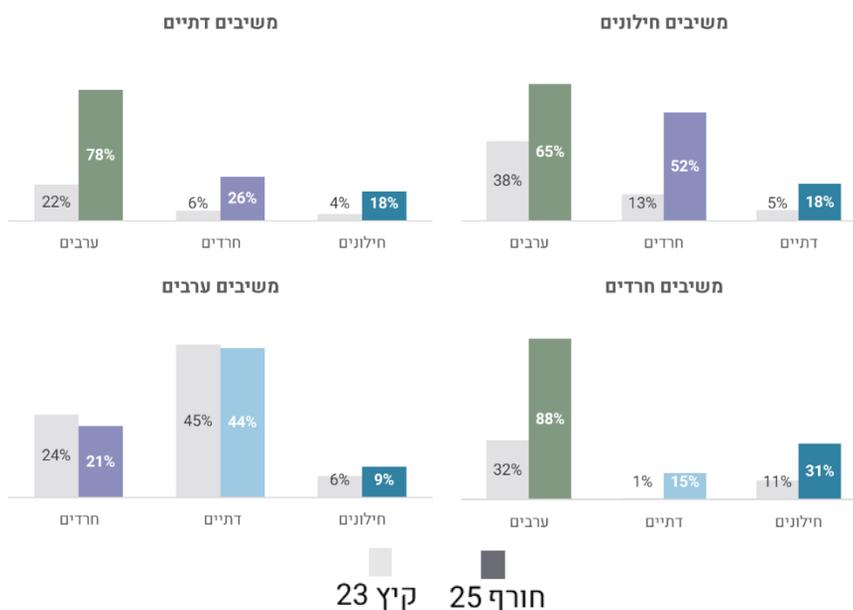
במרחב העירוני היהודי עולה כי הקבוצה הדתית יכולה למלא תפקיד מתווך בין חילונים לחרדים. תובנה זו משתקפת בתדירות גבוהה של שיח הדדי בין דתיים לחילונים ובין דתיים לחרדים. לצד זאת, ניכרת תדירות שיח נמוכה יותר בין חילונים לחרדים בהשוואה ליחסיהם עם הקבוצה הדתית. חשוב לציין כי רוב המשיבים היהודים דיווחו על שיח תדיר עם שאר הקבוצות היהודיות.

ביחס לאוכלוסייה הערבית, החיבור לקבוצה החילונית ממשיך לבוא לידי ביטוי. מבין הקבוצות היהודיות, החילונים דיווחו בשיעורים הגבוהים ביותר על שיח עם ערבים, ובמקביל ערבים מדווחים בעיקר על שיח עם חילונים. עם זאת, גם דפוס זה מתקיים על רקע תדירות נמוכה יחסית של אינטראקציות בין האוכלוסייה היהודית לזו הערבית. יתרה מזאת, ניכר כי רמת הדתיות מתואמת עם היקף המפגש, כך שככל שרמת הדתיות עולה, תדירות השיח עם ערבים יורדת.

חויית אלימות מצד תושבים מקבוצות אחרות

בהמשך בחן הסקר היבטים של מפגש בין-אישי, מתוך הנחה שמפגשים אלה ממלאים תפקיד מרכזי בעיצוב עמדות ותפיסות כלפי הקבוצות האחרות במרחב העירוני. ראשית נשאלו המשיבים על אירועי אלימות (פיזית או מילולית) מצד תושבים מקבוצות אחרות בעיר שחוו באופן אישי במהלך מגוריהם בירושלים. בתרשים שלהלן מפורט שיעור המשיבים מכל קבוצה אשר דיווחו כי חוו אלימות פיזית או מילולית מצד חברי קבוצות אחרות בתדירות גבוהה (כל הזמן או לעיתים קרובות).

שיעור המשיבים אשר חוו אלימות מצד חברי קבוצות אחרות בתדירות גבוהה

בעוד שמדד השיח נותר יציב יחסית בין גלי הסקר, המדד הנוכחי מציג תמונה שונה ומטרידה. במישור זה ניכרת בבירור ההשפעה של המשבר הלאומי והחרפת הקיטוב הפוליטי, הבאה לידי ביטוי בהעמקת החיכוך במרחב העירוני. להלן נדון בממצא זה. תחילה יוצג ניתוח הממצאים ביחסים בין הקבוצות היהודיות, ולאחר מכן יידונו הממצאים הנוגעים ליחסים בין הקבוצות היהודיות לבין הקבוצה הערבית.

חוויות אלימות בין הקבוצות היהודיות

טרום אירועי שבעה באוקטובר, חיי המפגש בין הקבוצות היהודיות בירושלים נראו מתונים יחסית. בין הקבוצות החילונית והדתית ובין הדתית והחרדית, הדיווח על חוויות אלימות היה כמעט אפסי – כשישה אחוזים ומטה. גם בין חילונים לחרדים נרשם שיעור דיווח נמוך יחסית, שנע בין 11 ל-13 אחוזים.

התמונה משתנה בגל הסקר השני, שבו ניכרת עלייה בדיווחים על חוויות אלימות בין הקבוצות, המעידה על החרפת מתחים במרחב העירוני היהודי. בין חילונים לדתיים נרשמה עלייה סימטרית בדיווחי המשיבים: כחמישית מן החילונים דיווחו כי חוו אלימות מצד דתיים, וכחמישית מהדתיים דיווחו כי חוו אלימות מצד חילונים. גם בין דתיים לחרדים חלה החרפה: כרבע מהדתיים דיווחו על אלימות מצד חרדים, ו-15% מהחרדים דיווחו על אלימות מצד דתיים.

גם בגל הסקר השני נותר מוקד החיכוך המרכזי בין הקבוצות היהודיות ביחסים בין חילונים לחרדים. כמחצית מן החילונים דיווחו כי חוו אלימות מצד חרדים, וכשליש מן החרדים דיווחו כי חוו אלימות מצד חילונים. נתונים אלו משקפים החרפה באופי המפגש בין הקבוצות, וממחישים כיצד הקיטוב והמשבר הלאומי מחלחלים אל המרחב.

עם זאת, יש לפרש ממצאים אלה בזהירות. שאלת הסקר מנוסחת כך: **"האם במהלך מגוריך בירושלים חווית באופן אישי אלימות, פיזית או מילולית, מצד תושבים המשתייכים לאחת מהקבוצות הבאות?"** מאחר שהשאלה משלבת אלימות פיזית ומילולית תחת קטגוריה אחת, ייתכן שחלק ניכר מן הדיווחים מתייחס לאלימות מילולית או להתבטאויות פוגעניות ולא בהכרח לאלימות פיזית. נוסף על כך, חלק מהדיווחים עשוי להיות קשור להקשרי מחאה והפגנות פוליטיות, ולא בהכרח לדפוס המפגש בין השכנים במרחב הירושלמי.

פרשנות זו מתחזקת נוכח נתוני המשטרה בירושלים. בין 2023 ל-2024 חלה ירידה כללית של כ-15% במספר תיקי החקירה שנפתחו בירושלים. בפרט נרשמה ירידה של כ-40% בעבירות נגד חיי אדם וירידה של כ-14% בעבירות נגד גופו של אדם (יניב ואח' 2024; יניב ואח' 2025). הפער בין העלייה בדיווחי האלימות בסקר לבין הירידה במספר העבירות המדווחות עשוי להצביע על עלייה בחוויות חיכוך "רכות" (כגון אלימות מילולית), אשר תושבים חווים אך לא מדווחים עליהן למשטרה. כמו כן, ייתכן כי האלימות המדווחת בסקר כוללת אלימות מצד חברי קבוצות שהגיעו מחוץ לירושלים והצטרפו להפגנות המרובות שהתקיימו בעיר בעד הממשלה ונגדה. עם זאת, מגבלות אלו אינן שוללות את האפשרות כי בתקופה של משבר וקיטוב חלה גם החרפה באלימות הפיזית, המתרחשת לעיתים מתחת לרדאר של מנגנוני האכיפה ואינה מתורגמת בהכרח לדיווח רשמי.

חוויות אלימות בין הקבוצות היהודיות והקבוצה הערבית

בבחינת חוויות האלימות בין הקבוצות היהודיות לבין הקבוצה הערבית מצטיירת תמונה מורכבת ומדאיגה. בין שני גלי הסקר ניכרת עלייה בדיווחים של הקבוצות היהודיות על חוויות אלימות, ולמעשה **רוב המשיבים היהודים דיווחו כי חוו אלימות מצד ערבים**. בדומה לדפוסים שנצפו במדדים האחרים, גם כאן ניתן להבחין בקשר בין מידת הדתיות בתוך הקבוצה היהודית לבין רמות המתח והחיכוך עם הקבוצה הערבית.

בבחינת יחסי חילונים וערבים עולה פער מובהק בדפוסים הדיווח בין הקבוצות: הערבים דיווחו בשיעורים נמוכים יחסית על חוויות אלימות מצד חילונים – 6% בגל הראשון ו-9% בגל השני – נתון שנותר נמוך ויציב יחסית. לעומת זאת, שיעור החילונים שדיווחו בגל הראשון כי חוו אלימות מצד ערבים היה הגבוה ביותר בין הקבוצות היהודיות (38%), ובגל השני אף נרשמה עלייה בנתון זה. עם זאת, חרף העלייה, בגל השני החילונים כבר לא היו הקבוצה היהודית המדווחת ביותר, ושיעורי הדיווח שלהם היו נמוכים בהשוואה לשאר הקבוצות היהודיות.

בבחינת היחסים בין דתיים וערבים, הערבים היו הקבוצה שדיווחה בשיעורים הגבוהים ביותר על חוויות אלימות מצד דתיים (45%), בעוד שהדתיים היו הקבוצה שדיווחה בשיעורים הנמוכים ביותר על חוויות אלימות מצד ערבים (22%). בגל הסקר השני השתנתה התמונה. הדיווחים של המשיבים הערבים על אלימות מצד דתיים נותרו גבוהים ויציבים, ואילו שיעור הדתיים שדיווחו כי חוו אלימות מצד ערבים היה השני בגודלו, עם נתון מדאיג של 78%.

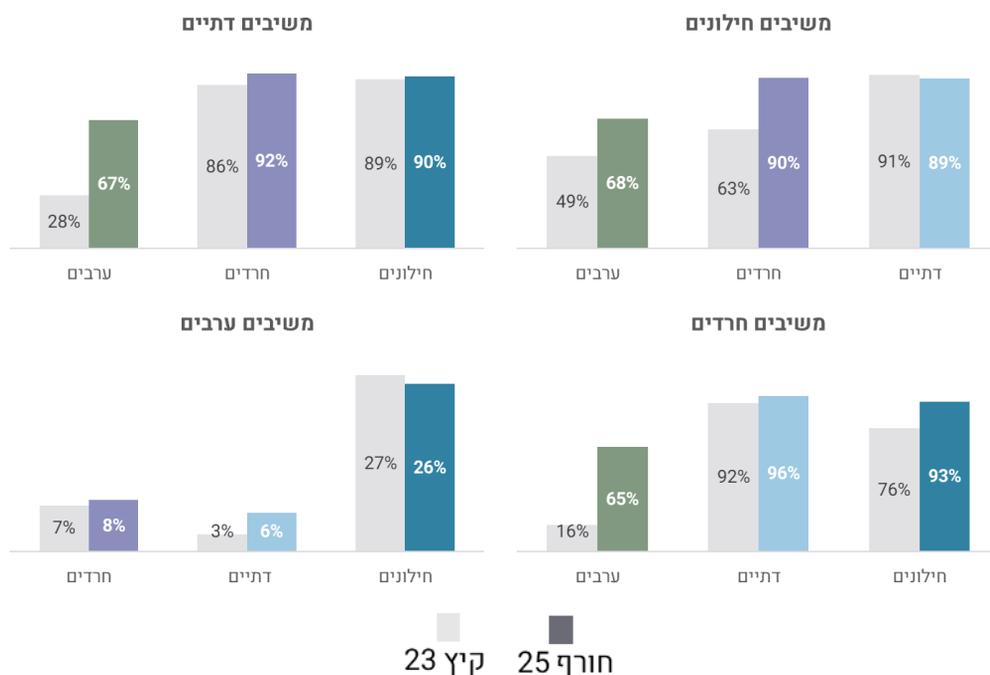
ביחסים בין חרדים לערבים ניכרת יציבות יחסית בדיווחי המשיבים הערבים: כבר בגל הסקר הראשון דיווח כמעט כל ערבי רביעי כי חווה אלימות מצד חרדים, ושיעור זה כמעט שלא השתנה. מנגד, בקרב החרדים נרשמה עלייה חדה בין הגלים: בגל הראשון כשליש מהחרדים דיווחו על אלימות מצד תושבים ערבים, אולם בגל הסקר השני שיעור החרדים שדיווחו כי חוו אלימות מצד ערבים היה הגבוה בין הקבוצות היהודיות (88%).

יחס חיובי מצד תושבים מקבוצות אחרות

לאחר מכן נשאלו המשיבים אם קיבלו באופן אישי יחס חיובי מתושבים מקבוצות אחרות בעיר במהלך מגוריהם בירושלים. באופן מפתיע, לצד חוויות החיכוך שתוארו לעיל, מתגלה בעיר גם מגמה של שכנות טובה.

להלן בתרשים מפורט שיעור המשיבים מכל קבוצה אשר חוו בתדירות גבוהה (כל הזמן או לעיתים קרובות) יחס חיובי מצד תושבים בירושלים המשתייכים לקבוצות אחרות.

שיעור המשיבים שחוו בתדירות גבוהה יחס חיובי מצד תושבים המשתייכים לקבוצות אחרות

בבחינת חוויית היחס החיובי בין הקבוצות עולה תמונה המנוגדת לזו שמשקפת מנתוני האלימות. בקרב האוכלוסייה היהודית, מרבית המשיבים מכלל הקבוצות העידו על מפגש חיובי. חשוב מכך, ניכר כי במערב העיר חוויית של יחס חיובי נפוצות יותר מחוויית של חיכוך ואלימות. בגל הסקר הראשון בלטו יחסי החילונים והחרדים

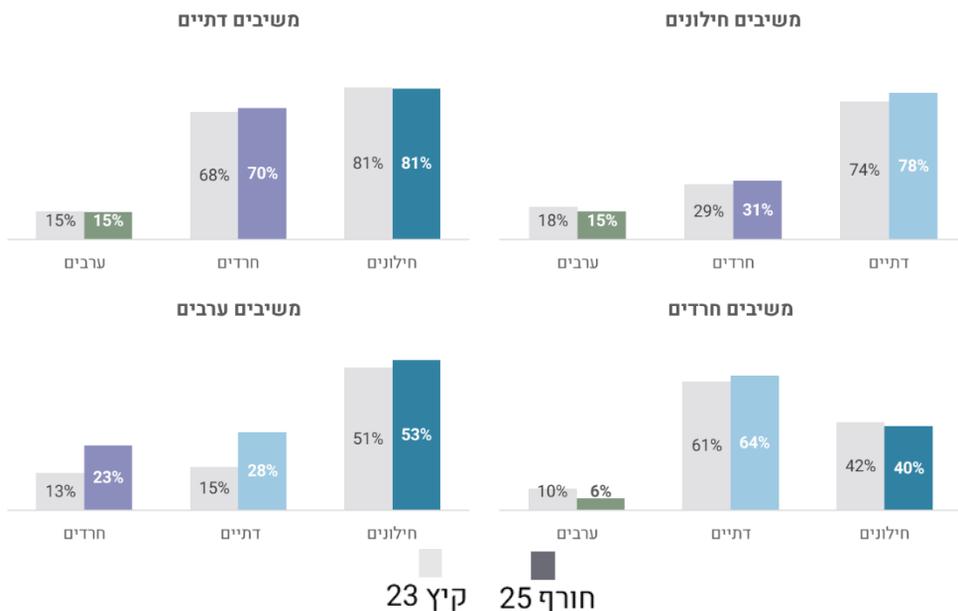
כחלשים בהשוואה ליחסי שאר הקבוצות היהודיות. אבל בגל הסקר השני, חרף העלייה שנרשמה בחוויות האלימות, נרשמה עלייה גם בדיווחים על יחס חיובי בין חילונים לחרדים. במקביל, שיעורי הדיווח על יחס חיובי נותרו גבוהים ויציבים בקרב יתר הקבוצות היהודיות.

בבחינת השינוי בין גלי הסקר בתחום היחסים בין יהודים לערבים מתגלה דינמיקה מורכבת יותר. בדיווחי המשיבים הערבים ניכרת יציבות יחסית, בעוד שבקרב המשיבים היהודים מתגלה תמונה שונה ואף פרדוקסלית לנוכח נתוני האלימות שדווחו קודם לכן. כבר בגל הסקר הראשון לא נרשמה הדדיות מלאה בדיווחים על יחס חיובי: משיבים יהודים דיווחו בשיעורים גבוהים יותר על יחס חיובי מצד ערבים, לעומת שיעור נמוך יותר של דיווחי משיבים ערבים על יחס חיובי מצד יהודים. בגל הסקר השני נרשמה עלייה בשיעורי הדיווח על יחס חיובי מצד ערבים בכל הקבוצות היהודיות. למעשה, ניתן לומר כי **רוב המשיבים היהודים דיווחו על יחס חיובי מצד הקבוצה הערבית**. עם זאת, יש לציין כי שיעורים אלה נותרו נמוכים משיעורי הדיווח על אירועי אלימות, במיוחד בקרב דתיים וחרדים.

חברויות בין תושבים מקבוצות שונות

כדי לבחון את מערכת הקשרים החברתיים של התושבים עם חברי קבוצות אחרות, נשאלו המשיבים אם יש להם חברים קרובים מקבוצות אוכלוסייה אחרות בירושלים. בתרשים שלהלן מופיע שיעור המשיבים מכל קבוצה אשר דיווחו כי יש להם לפחות שלושה חברים קרובים המשתייכים לקבוצות אוכלוסייה אחרות.

שיעור המשיבים שהעידו כי יש להם לפחות שלושה חברים קרובים מקבוצות אוכלוסייה אחרות בעיר

באופן מפתיע ומעודד, לא נרשמו שינויים שליליים מהותיים בדפוסי החברות בין גלי הסקר. זאת, אף על פי שניתן היה לצפות לניתוק או לכל הפחות להיחלשות של קשרים חברתיים. בפועל, רשתות החברות בעיר נותרו יציבות במידה רבה.

בקרב הקבוצות היהודיות ניכרים קשרי חברות יציבים וחזקים, בעיקר בין חילונים לדתיים ובין דתיים לחרדים. לצד זאת, קשרי החברות בין חילונים לחרדים חלשים יחסית בהשוואה לשאר הצירים הפנים-יהודיים. קשרי החברות בין הקבוצות היהודיות לקבוצה הערבית חלשים אף יותר, והקבוצה החרדית בולטת בכך במיוחד, ובה השיעור הנמוך ביותר של משיבים שהעידו על חברים מהקבוצה הערבית (6%). עם זאת, דפוסים אלו נותרו יציבים יחסית בין שני גלי הסקר – ממצא מעודד בפני עצמו. בקרב המשיבים הערבים ניכרת פתיחות רבה יותר, וכמחציתם דיווחו על לפחות שלושה חברים יהודים חילונים.

יתרה מזאת, בגל הסקר השני בולטת עלייה מפתיעה בדיווחים של משיבים ערבים על קשרי חברות עם דתיים וחרדים: עלייה של כ-77% בדיווחים על חברים דתיים וכ-87% בדיווחים על חברים חרדים. מנגד, שיעור הדיווחים על החברויות עם האוכלוסייה הערבית מצד הקבוצות היהודיות נותר יציב ונמוך יחסית.

במאמר מוסגר, אף שהמסורתיות אוחדו בניתוח עם קבוצות אחרות ואינם מופיעים כקבוצה נפרדת, מצאנו לנכון להתייחס אליהם כאן בשל תפקידם כקבוצה מגשרת. בדומה לממצאי הסקר הקודם, גם לאחר שבעה באוקטובר דפוסי החברות שלהם נותרו חזקים ויציבים: 91% דיווחו על חברים חילונים ודתיים וכ-60% על חברים חרדים. גם ביחס לערבים ניכרת ייחודיותם – שיעור המסורתיות שדיווחו על חברים ערבים גבוה מזה של שאר המשיבים היהודים, ואפילו מזה של החילונים (20% לעומת 17% בגל הראשון; 17% לעומת 13% בגל השני).

סיכום פרק שלישי: דפוסי מפגש, עימות ויחסים בין הקבוצות

פרק זה מציג תמונה מורכבת ולעיתים פרדוקסלית של המפגש הבין-קבוצתי בירושלים. מחד גיסא, בין גלי הסקר ניכרת החרפה בחוויות החיכוך והאלימות, הן בין הקבוצות היהודיות עצמן והן בין יהודים לערבים, עד כדי כך שרוב המשיבים היהודים דיווחו בגל השני כי חוו אלימות כזו או אחרת מצד ערבים. מאידך גיסא, ולצד מגמה מדאיגה זו, נרשמה גם עלייה עקבית בדיווחים על יחס חיובי בין הקבוצות. באופן בולט

במיוחד, בגל הסקר השני דיווחו רוב המשיבים היהודים כי חוו יחס חיובי מצד ערבים, ממצא המתקיים במקביל, ולא בניגוד, לעלייה בדיווחי האלימות.

בדפוס השיח וקשרי החברות, בולטת באופן מפתיע היציבות. חרף המשבר הלאומי והחרפת הקיטוב, לא ניכרת פגיעה כוללת בתדירות השיח בין הקבוצות, ורשתות החברות בעיר נותרו ברובן יציבות. ממצאים אלו מחזקים תמונה רחבה יותר העולה מן הפרק: לצד מתחים, חיכוך ותחושת שבר, מתקיימות בירושלים מערכות קשר בין אישיות עמידות, שאינן מתפרקות גם בתקופות של קושי. במובן זה, דפוס החברות והאינטראקציה משקפים היבט מרכזי של ה"סיפור הירושלמי": עיר שבה חוסן חברתי וקשרי שכנות ממשיכים להתקיים ולעיתים להתגבר על תנאים של משבר, קיטוב וחוסר ודאות.

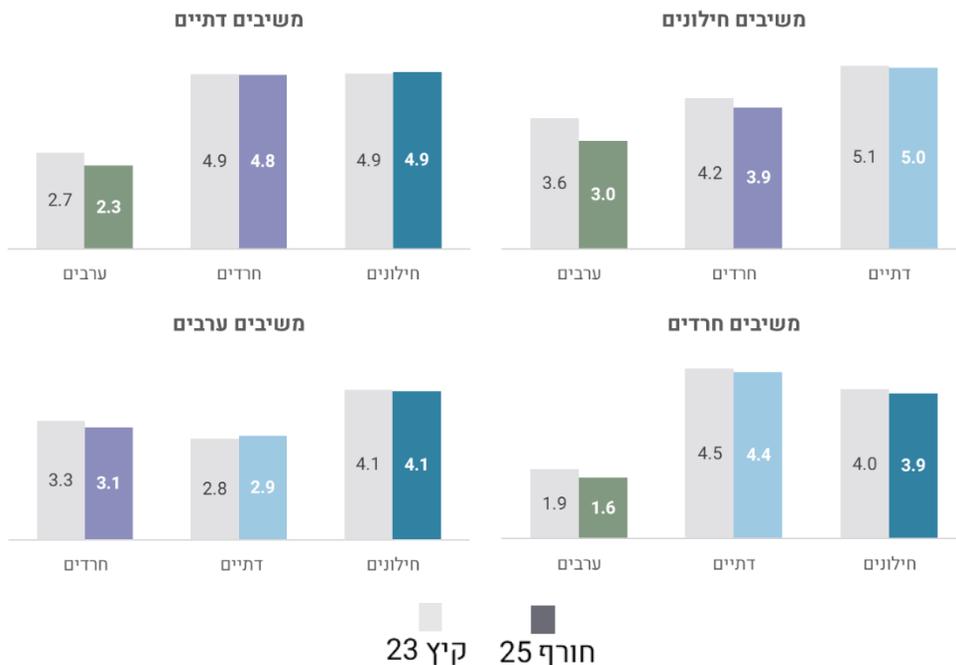
פרק רביעי: עמדות ביחס לקבוצות האחרות בעיר

החלק הרביעי בסקר עסק בעמדות של חברי הקבוצות השונות אלה כלפי אלה. כדי לבחון את העמדות, השתמשנו בשני מדדים מוכרים לבחינת יחסים בין קבוצות אתניות ודתיות שונות. המדד הראשון בוחן קרבה חברתית או מרחק חברתי בין קבוצות Park (R. E., 1924). המדד השני בוחן דעות קדומות ביחס לקבוצות האחרות, ובמקרה הזה – ביחס לשאיפה של חברים מקבוצות אחרות לחיות בשלום (סמוחה, 2016).

מוכנות לקרבה חברתית בין הקבוצות השונות

בחלק זה של הסקר נשאלו המשיבים על מידת הקרבה החברתית המרבית שהיו מוכנים לקבל כלפי חברי הקבוצות האחרות. הם התבקשו לדרג את טיב היחסים שלהם היו מוכנים בסולם תשובות עולה: (1) אף מידה של קרבה; (2) כתייר במדינה; (3) כקולגה במקום העבודה; (4) כשכן באותו הבניין; (5) כחבר אישי; (6) כבן זוג לנישואין שלהם או של ילדיהם. בתרשים שלהלן מופיע ממוצע מידת המוכנות של המשתייכים לקבוצות השונות לקרבה חברתית לחברי הקבוצות האחרות.

מידת המוכנות המרבית לקרבה חברתית למשתייכים לקבוצות זהות שונות

גם במדד הקרבה החברתית, בדומה למדדי החברות והאינטראקציה, ניכרת יציבות יחסית בין שני גלי הסקר, בעיקר בקרב הקבוצות היהודיות. גם כאן העידו המשיבים היהודים על נכונות גבוהה לקרבה לחברי קבוצות יהודיות אחרות ועל נכונות נמוכה יחסית לקרבה לחברי הקבוצה הערבית.

בקרב הקבוצות היהודיות עצמן ניכרים דפוסים יציבים והדדיים. בין דתיים לחילונים ובין דתיים לחרדים נרשמה מוכנות דומה וגבוהה לקרבה, הנוטה לרוב לרמת קרבה של חבר אישי. גם בין חילונים לחרדים קיימת התאמה יחסית, אם כי כאן מידת המוכנות נמוכה מעט יותר ונוטה לרמת קרבה של שכנות בבניין.

בבחינת המוכנות לקרבה בין הקבוצה היהודית לערבית התמונה פחות יציבה ופחות הדדית. ניכרת נכונות גבוהה יותר מצד המשיבים הערבים לקרבה עם חברי הקבוצות היהודיות, בהשוואה לנכונות נמוכה יותר שאלה מפגינים כלפיהם. רמת הקרבה הגבוהה ביותר דווחה ביחס לחילונים, ונוטה לקרבה של שכנות בבניין. לאחר מכן, ביחס לדתיים ולחרדים, דיווחו המשיבים הערבים על מוכנות הנוטה לקרבה כאל קולגה במקום העבודה.

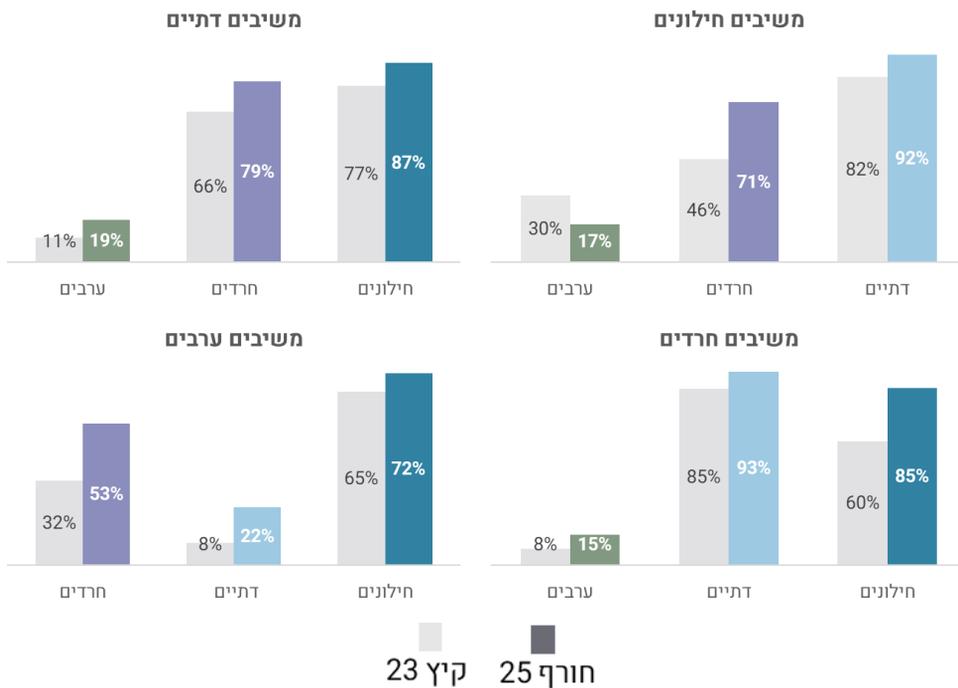
בהלימה לממצאים במדדים קודמים, גם כאן נצפה מתאם שלילי בין רמת הדתיות של המשיבים היהודים לבין מידת המוכנות לקרבה עם חברי הקבוצה הערבית: ככל שרמת הדתיות גבוהה יותר, כך פוחתת הנכונות לקרבה. יתרה מכך, בין שני מועדי הסקר חלה ירידה ממוצעת של כ-16% במידת המוכנות לקרבה לערבים בקרב המשיבים היהודים. בפרט, בגל הסקר השני נטו החילונים למוכנות לקרבה לערבים כאל קולגה במקום העבודה, בקרב הדתיים רמת המוכנות המרבית נוטה לקרבה כאל תייר במדינה, ואילו בקרב החרדים בלטה המוכנות הנמוכה ביותר לקרבה עם ערבים, שנעה בין יחס כאל תייר לבין היעדר נכונות לקרבה כלשהי.

בניתוח נוסף בחנו גם את קבוצת המסורתיים. בדומה לגל הקודם, דפוסי העמדות שלהם נותרו יציבים יחסית. הם הביעו נכונות גבוהה במיוחד לקרבה לקבוצות היהודיות האחרות (5.3 כלפי חילונים ודתיים ו-4.5 כלפי חרדים), ואילו ביחס לערבים נרשמה ירידה מתונה במוכנות לקרבה, מ-2.9 ל-2.5. דפוס זה מחזק את המסקנה כי המסורתיים ממשיכים למלא תפקיד מגשר, במיוחד בתוך המרחב היהודי.

אמונה ברצון הקבוצות האחרות לחיות בשלום

כדי לבחון את התפיסה של תושבים מקבוצות שונות ביחס לקבוצות האחרות, התבקשו המשיבים לציין באיזו מידה לדעתם רוב התושבים המשתייכים לכל אחת מהקבוצות האחרות רוצים לחיות בשלום בירושלים. בתרשים שלהלן מפורט שיעור המשיבים מכל קבוצה שהסכימו במידה רבה או במידה רבה מאוד עם הקביעה כי רוב המשתייכים לכל אחת מהקבוצות האחרות מבקשים לחיות בשלום בעיר.

שיעור המשיבים שהסכימו כי רוב חברי הקבוצה האחרת רוצים לחיות בשלום בירושלים

ככלל, נתוני האמון ברצון לחיים משותפים מצביעים על עלייה רחבה בין גלי הסקר. החריג הבולט למגמה זו הוא ירידה באמון של חילונים ברצונם של ערבים לחיות בשלום בעיר.

מבחינת הקבוצות היהודיות, בגל הסקר הראשון הביעו מרבית המשיבים הדתיים אמון ברצונם של החרדים והחילונים לחיות בשלום בעיר, ורוב גדול מהמשיבים החילונים והחרדים הביעו אמון ברצון הקבוצה הדתית לחיות בשלום בעיר. לצד זאת, גם כאן בלט המתח המתמשך בין חילונים לחרדים. כמחצית מהחילונים לא הסכימו כי החרדים רוצים לחיות בשלום בירושלים, וכ-40% מהחרדים סברו כי החילונים אינם רוצים בכך. אולם בגל הסקר השני נרשמה תפנית מפתיעה. בניגוד לציפיות, רוב מוחלט של המשיבים המשתייכים לקבוצות היהודיות הביעו אמון ברצונן של הקבוצות היהודיות

האחרות בחיים משותפים בירושלים. ממצא זה בולט גם ביחסים בין חילונים לחרדים, שם נרשמה עלייה הדדית באמונה ברצון הקבוצה האחרת לחיים בשלום.

לעומת זאת, גם כאן, ביחסים בין יהודים לערבים ניכרת תמונה מורכבת ופחות הדדית. רוב המשיבים הערבים הביעו אמון ברצונם של חילונים לחיות בשלום בירושלים, שיעור שהגיע בגל הסקר השני לכ-72%. מנגד, בקרב החילונים נרשמה דווקא ירידה באמון ברצונם של ערבים לחיים משותפים, מכשליש מהמשיבים בגל הראשון לכחמישית בלבד בגל השני.

ביחסים בין ערבים לדתיים, חל שיפור בין הגלים בתפיסת הקבוצות זו את זו. בגל הסקר השני, כ-20% מהמשיבים בכל אחת מהקבוצות הביעו אמון ברצון הקבוצה האחרת לחיות בשלום. יחד עם זאת, מדובר בשיעורים נמוכים בהשוואה ליחסים בין שאר הקבוצות.

ביחסים עם החרדים בולט הפער בתפיסות של הקבוצות זו את זו. בגל הסקר השני כל משיב ערבי שני הביע אמון ברצונם של החרדים לחיות בשלום בירושלים, עלייה ניכרת לעומת הגל הראשון שבו רק כשליש מהמשיבים הערבים האמינו בכך. לצד זאת, אף שהשיעור בקרב חרדים נותר נמוך יחסית, נרשמה עלייה מפתיעה של כ-88% בתפיסת הערבים כבעלי רצון לחיים משותפים.

סיכום פרק רביעי: עמדות ביחס לקבוצות האחרות בעיר

פרק זה בחן את עמדות תושבי ירושלים כלפי קבוצות אחרות. במבט כולל ניכרת יציבות בעמדות בין שני גלי הסקר, בעיקר בקרב הקבוצות היהודיות. גם על רקע משבר לאומי והחרפת הקיטוב, דפוסי הקרבה החברתית והאמון ההדדי בתוך המרחב היהודי נותרו עקביים: דתיים, חילונים וחרדים ממשיכים להפגין נכונות גבוהה לקרבה ולאמון אלה כלפי אלה. בתוך כך, בולטת קבוצת המסורתיים, לצד הדתיים, כממלאת תפקיד מגשר במרחב העירוני – גם בתקופה של קיטוב ומשבר.

לעומת זאת, בעמדות כלפי הקבוצה הערבית ניכרים שינויים מתונים אך משמעותיים. בקרב המשיבים היהודים חלה ירידה במוכנות לקרבה חברתית לערבים, מגמה המתחזקת ככל שרמת הדתיות עולה. במקביל נרשמה ירידה באמון של חילונים ברצונם של ערבים לחיות בשלום בעיר. עם זאת, לצד מגמות אלו ניכרה עלייה מעודדת באמון של דתיים וחרדים ברצונם של ערבים בחיים משותפים.

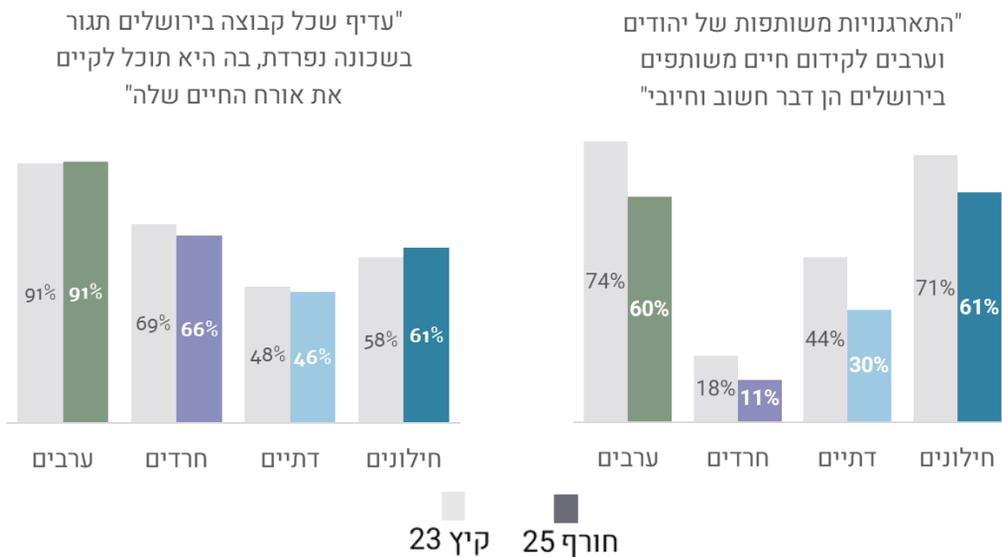
פרק חמישי: עמדות ותפיסות ביחס לירושלים

הפרק האחרון עוסק בתפיסות המשיבים ביחס לעתיד העיר בשלושה היבטים מרכזיים: (1) עמדות ביחס למרקם החיים המשותף בעיר; (2) תפיסות ביחס לצביון המרחב הציבורי; (3) תחושת שייכות לעיר.

עמדות ביחס למרקם החיים המשותף

בחלק זה התבקשו המשיבים לציין את מידת הסכמתם עם שני היגדים העוסקים בתפיסות שונות ביחס למרקם החיים המשותף בירושלים: "התארגנויות משותפות של יהודים וערבים לקידום חיים משותפים בירושלים הן דבר חשוב וחיובי" ו"עדיף שכל קבוצה בירושלים תגור בשכונה נפרדת, שבה היא תוכל לקיים את אורח החיים שלה". בתרשים שלהלן מפורט שיעור המשיבים מכל קבוצה אשר הביעו הסכמה (בחרו בתשובות "נוטה להסכים" או "מסכים") עם כל אחד מן ההיגדים.

שיעור המשיבים שהביעו הסכמה עם היגדים הנוגעים למרקם החיים המשותף בעיר

מן הנתונים עולה תמיכה רחבה ויציבה בחיים בשכונות נפרדות. רוב החילונים, החרדים והערבים בעיר, וכן כמעט מחצית מהדתיים, הסכימו עם היגד זה. התמיכה בולטת במיוחד בקרב האוכלוסייה הערבית, עם שיעור הסכמה גבוה של כ-91%. באופן מעניין, שיעור ההסכמה עם היתרון שבהפרדה שכונתית גבוה יותר בקרב משיבים חילונים מאשר בקרב משיבים דתיים.

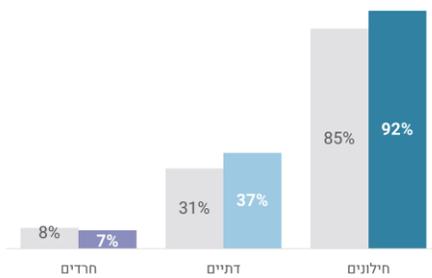
בבחינת התמיכה בהתארגנויות משותפות לקידום חיים משותפים בין יהודים לערבים, ניכר כי בגל הסקר הראשון שיעורי התמיכה היו גבוהים במיוחד בקרב משיבים חילונים וערבים ונמוכים יחסית בקרב דתיים וחרדים. בגל הסקר השני חלה ירידה כללית בתמיכה, אך היא נותרה גבוהה יחסית בקרב חילונים וערבים בהשוואה לקבוצות הדתית והחרדית.

עמדות ביחס לצביון המרחב הציבורי

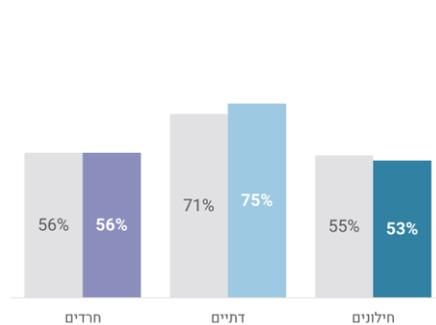
בחלק זה מוצגת מידת הסכמתם של המשיבים היהודים עם ארבעה היגדים הקשורים לאופיו של המרחב הציבורי היהודי בירושלים: "טוב שיהיו בירושלים שכונות מעורבות של חילונים וחרדים", "עדיף להימנע מהצגת תמונות של נשים במרחב הציבורי בירושלים", "בשכונות עם רוב חילוני בירושלים טוב שיהיו מקומות בילוי פתוחים בשבתות ובחגים" ו"צריך לסגור לתחבורה בשבת רחובות בשכונות בעלות צביון חרדי". בתרשים שלהלן מפורט שיעור המשיבים מכל אחת מקבוצות היהודיות אשר הביעו הסכמה (בחרו בתשובות "נוטה להסכים" או "מסכים") עם כל אחד מן ההיגדים.

שיעור המשיבים שהביעו הסכמה עם היגדים הנוגעים לצביון המרחב הציבורי

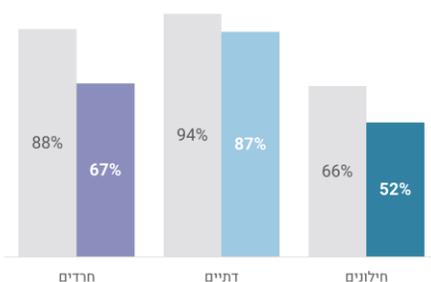
"בשכונות עם רוב חילוני בירושלים, טוב שיהיו מקומות בילוי ותרבות פתוחים בשבתות ובחגים"

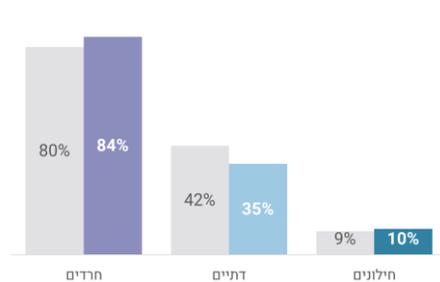
"טוב שיהיו בירושלים שכונות מעורבות של חילונים וחרדים"

"צריך לסגור לתחבורה בשבת רחובות בשכונות בעלות צביון חרדי"

"עדיף להימנע מהצגת תמונות של נשים במרחב הציבורי בירושלים"

ק"צ 23 חורף 25

כצפוי, הממצאים מצביעים על קשר בין רמת הדתיות של המשיבים היהודים לבין מידת התמיכה בשמירה על הצביון הדתי במרחב העירוני. עם זאת, התגלו גם ממצאים מפתיעים בשינויים בין גלי הסקר. ראשית, רוב המשיבים החילוניים והחרדים הביעו תמיכה בשכונות מעורבות, ובאופן מעניין שיעור גבוה יותר של משיבים דתיים תמכו בכך גם הם (כ־75%).

תמונה מורכבת ומפתיעה עולה בנוגע לסגירת רחובות לתחבורה בשבת בשכונות חרדיות. בגל הסקר הראשון נרשמה תמיכה גבוהה יחסית בהיגד זה בקרב חרדים, אך בגל השני חלה ירידה מפתיעה בתמיכתם: מ־88% ל־67%. ממצא זה בולט במיוחד נוכח הציפייה כי דווקא בתקופה של החרפת מתחים וקיטוב תתחזק התמיכה בשמירה על גבולות מרחביים ברורים. ייתכן כי ממצא זה קשור לשינויים במבנה המרחב החרדי בעיר, ובפרט להקמתן של שכונות חרדיות חדשות, אשר עשויות להשפיע על תפיסת השכונה החרדית בקרב המשיבים החרדים – תפיסה הכוללת כיום הן מרחבים ותיקים כדוגמת מאה שערים והן שכונות חדשות כגון רמות. כפועל יוצא, הדרישה לסגירה מוחלטת של רחובות לתחבורה בשבת עשויה להיות פחות חדי־משמעת. לצד זאת, ירידה פחות מפתיעה בתמיכה בהיגד זה נרשמה גם בקרב המשיבים החילוניים, מ־66% ל־52%.

בנוגע לפתיחת מקומות בילוי בשבת ובחג בשכונות חילוניות, ניכרת יציבות בין גלי הסקר בקרב החרדים – תמיכה נמוכה ויציבה, ובקרב המשיבים הערבים – תמיכה גבוהה ויציבה. לצד זאת, בקרב המשיבים הדתיים נרשמה עלייה מתונה, כך שבגל השני הביעו 37% מהמשיבים תמיכה בהיגד.

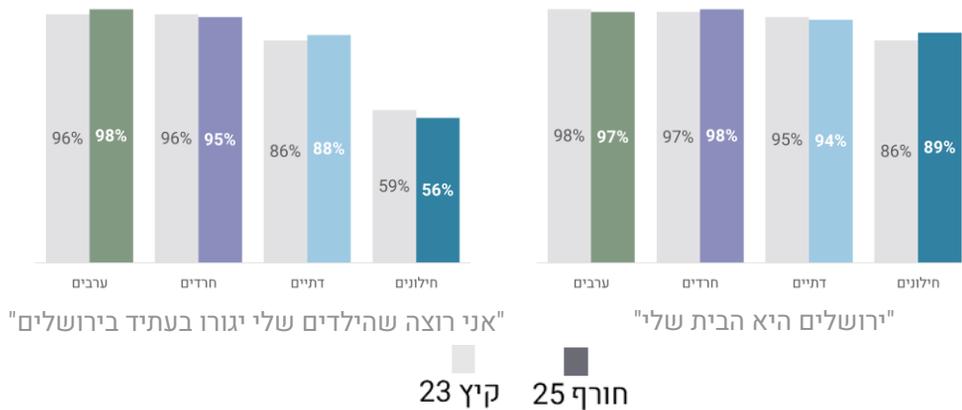
אשר להימנעות מהצגת תמונות נשים במרחב הציבורי, הממצאים תואמים במידה רבה את הציפיות. בקרב המשיבים החרדים נותר שיעור התמיכה בהיגד זה גבוה ויציב בין גלי הסקר, ואילו בקרב המשיבים החילוניים נותרה התמיכה נמוכה מאוד. בקרב המשיבים הדתיים נרשמה ירידה מתונה בתמיכה, ובקרב המשיבים הערבים נרשמה ירידה ניכרת יותר.

תחושת השייכות לעיר

בחלק זה התבקשו המשיבים לציין את מידת הסכמתם עם שני היגדים הנוגעים לתחושת השייכות לירושלים: "ירושלים היא הבית שלי" ו"אני רוצה שהילדים שלי

יגורו בעתיד בירושלים". בתרשים שלהלן מפורט שיעור המשיבים מכל קבוצה אשר הביעו הסכמה (בחרו בתשובות "נוטה להסכים" או "מסכים") עם כל אחד מן ההיגדים.

שיעור המשיבים שהביעו הסכמה עם ההיגדים הנוגעים לתחושת השייכות לעיר

מן הנתונים עולה כי רוב גדול של המשיבים מכלל הקבוצות רואים בירושלים את ביתם. תחושת השייכות הבסיסית לעיר משותפת ורחבה, והיא נותרה יציבה בין שני גלי הסקר. חרף אירועי שבעה באוקטובר והשלכותיהם על העיר, לא נרשמה שחיקה מהותית בהזדהות עם ירושלים כבית. יציבות זו מעידה על חסינות חברתית מסוימת של העיר ועל עומק הקשר שמפתחות קבוצות שונות למרחב הירושלמי גם בעיתות משבר. במובן זה, השייכות לירושלים מתפקדת כמקור חוסן עירוני שאינו מובן מאליו.

אף שתחושת השייכות לירושלים נותרת יציבה, בשאלה על עתיד הילדים ניכר פער גדול בקרב החילונים, אשר כ-56% מהם אינם רוצים שילדיהם יישארו בעתיד בירושלים. זאת, בניגוד לשאר הקבוצות, שבהן הרצון להמשך מגורים בעיר גבוה ויציב.

בניתוח נוסף פילחנו את קבוצת המסורתיים בנפרד. בעניין ההיגד "ירושלים היא הבית שלי" הציגו המסורתיים שיעורים גבוהים ויציבים בין הגלים (93% בכל אחד מהם). לעומת זאת, בקרב החילונים – לאחר הפרדת המסורתיים – נרשמה ירידה מ-87% בגל הראשון ל-83% בגל השני. אשר לשאלת עתיד הילדים, ההסכמה להיגד בקרב המסורתיים נמוכה מההסכמה ביחס לשאלת השייכות לעיר, אך נותרת בשיעור יציב בין הגלים (82% בגל השני, בדומה לגל הראשון). יתרה מזאת, בקרב החילונים מתחדד פער עמוק אף יותר לאחר ההפרדה: בשני הגלים, כמחציתם בלבד הביעו רצון שילדיהם יתגוררו בירושלים. ממצאים אלו מחדדים את הפער בתחושת העתיד העירוני. השחיקה בולטת בקרב החילונים, אך גם בקרב המסורתיים ניכרת התרופפות מסוימת ביחס לעתיד העיר.

סיכום פרק חמישי: עמדות ותפיסות ביחס לירושלים

פרק זה בחן את תפיסות התושבים ביחס לעתיד ירושלים, למרקם החיים המשותף ולאופיו של המרחב הציבורי. במבט כולל, ניכרת יציבות בעמדות הליבה: התמיכה בהפרדה שכונתית נותרה גבוהה, ובמקביל נמשכת פתיחות לשכונות מעורבות, בעיקר בקרב הקבוצה הדתית. בדומה לכך, אף שהתמיכה בהתארגנויות לקידום חיים משותפים ירדה בכלל הקבוצות, היא נותרה גבוהה יחסית בקרב חילונים וערבים.

לצד הדפוסים היציבים, ניכרים גם שינויים בין גלי הסקר בתפיסות של הקבוצות את צביון המרחב הציבורי. כך, בקרב המשיבים החרדים נרשמה ירידה בתמיכה בסגירת רחובות לתחבורה בשבת – ממצא בולט נוכח ההנחה כי בתקופה של החרפת מתחים וקיטוב תתחזק דווקא הדרישה להפרדה מרחבית ברורה. ייתכן כי שינוי זה קשור להתפתחות המרחב החרדי בעיר, ובפרט להתרחבות לשכונות חדשות ופחות הומוגניות, אשר מטשטשת את הדימוי של השכונה החרדית כמרחב סגור ומובחן. במקביל, בקרב המשיבים הערבים נרשמה ירידה בתמיכה בשמירה על צביון חרדי, לצד יציבות בתמיכה בצביון חילוני – תזוזה שעשויה לשקף את החרפת המתחים בין הקבוצות הערבית והחרדית.

לבסוף, תחושת השייכות לעיר מתגלה כעוגן יציב במיוחד. ירושלים ממשיכה להיתפס כבית אצל רוב גדול של המשיבים מכל הקבוצות, ותחושת שייכות זו נותרה גבוהה גם לאחר אירועי שבעה באוקטובר. עם זאת, מתחת לפני השטח ניכרת שבריריות מסוימת: בעיקר בקרב החילונים, אך גם בקרב המסורתיים, מתעורר ספק ביחס לעתיד ילדיהם בעיר. ייתכן כי יחס זה קשור לאופי ההטרוגני של העיר כמו גם להיבטים עירוניים נוספים כגון דיור, תעסוקה או חינוך. ממצא זה מצביע על פער בין שייכות רגשית עמוקה להווה לבין חשש גובר מהכיוון העתידי של העיר.

דיון וסיכום: בית משותף תחת משבר

ירושלים של תקופת המלחמה (בין קיץ 2023 לחורף 2025) היא עיר שבה תחושת הבית והשייכות נותרו חזקות ויציבות, אך במקביל חלה שחיקה בתחושת הנוחות במרחב הציבורי ועלייה ניכרת בחוויות האלימות והחיכוך. החיים המשותפים לא התפרקו, אך הם נעשו מתוחים יותר. אם כן, איך ניתן ליישב את הפרדוקס בין יציבות בקשרים האישיים ואף עלייה בדיווחים על יחס חיובי לבין העלייה באלימות והירידה בתחושות הנוחות? התשובה, להערכתנו, נמצאת בפער שבין המציאות העירונית היום-יומית ובין המציאות הלאומית המקוטבת.

במרכז הפרדוקס הזה עומדים מדדי ה"שכנות הטובה" – תדירות השיח, קשרי החברות והקרבה החברתית – אשר נותרו ברובם יציבים בין שני גלי הסקר. ממצאים אלו מתיישבים עם תובנות מרכזיות מתיאוריות המגע, ובראשן עבודתו הקלאסית של אולפורט (Allport, 1954) וכן מחקרים מאוחרים יותר שהראו כי מגע במסגרות מאורגנות וגם מגע יום-יומי, מתמשך ולא פורמלי בין קבוצות תורם להפחתת דעות קדומות ולבניית אמון (Faibish et al., 2024). במקרה הירושלמי, נראה כי קשרי שכנות, עבודה וחברות אכן ממלאים תפקיד ממתן. הם אינם מונעים חשיפה לאלימות או למתח, אך הם מספקים מסגרת סובייקטיבית שמאפשרת להחזיק חוויות שליליות בלי להשליך מהן על הקבוצה כולה. במובן זה, המפגש או ההיכרות המוקדמת אינם חיסון מפני פחד ואי-נוחות אלא מנגנון בלימה שמונע קריסה של היחסים. כאן עולה שאלה פתוחה ומהותית למחקר המשך של מכון ירושלים: באילו תנאים מגע והיכרות בין קבוצות מצליחים לא רק לשמר קשרים, אלא גם לייצר תחושת נוחות וביטחון, אפילו תחת תנאי מלחמה.

קריאה נוספת של הממצאים מתיישבת עם רעיון ה"שלום היום-יומי", כפי שפותח במחקרי ערים וקונפליקט (Mac Ginty, 2014). לפי גישה זו, תושבים בערים שסועות ממשיכים לנהל חיים משותפים מתוך פרגמטיות, תלות הדדית והרגל, גם כאשר הסכסוך הלאומי מחריף. בהקשר הירושלמי, דפוס זה ניתן להבנה גם דרך רעיון הלוגיקה הלימינלית של החיים העירוניים במצבי משבר (Brenner, 2024), המדגיש כיצד תושבים פועלים במרחב שבין שגרה לחירום ובין קונפליקט לשיתוף פעולה. ממצאי הדוח מצביעים על כך שירושלים ממשיכה לפעול כעיר חיה ומתפקדת: אנשים מדברים, עובדים, מתחזקים חברויות ומקבלים יחס חיובי זה מזה. עם זאת, המשבר

הלאומי מחלחל אל המרחב העירוני ודוחף אותו לכיוון של זהירות, הסתגרות והעדפת הפרדה. במובן זה, הביטויים של "שלום יום-יומי" אינם הסכם פוליטי או פיוס לאומי, אלא ניהול מתמשך של חיים משותפים בתוך מציאות לא שוויונית ורוויית מתחים. דווקא בהקשר זה, הממצאים מלמדים כי ירושלים מצליחה, חרף אי-השוויון המבני שבה, לשמר יציבות עירונית ואף לחזק את הרצון לשלום במישור העירוני, גם בעיתות של משבר ומלחמה.

קריאה נוספת של הממצאים, ובמיוחד הממצאים המקבילים של עלייה בדיווחים על אלימות בין קבוצות יהודיות לצד התחזקות הדיווחים על יחס חיובי וסולידריות יום-יומית, מחייבת פרשנות רחבה יותר הנשענת על תיאוריות חברתיות של התנהגות קולקטיבית בעת משבר. בהקשר זה, שילוב בין תיאוריית הציפוף (tightness theory) לבין רעיון הזכות לעיר מציע מסגרת מועילה להבנת הדינמיקה העירונית שהתפתחה בירושלים במהלך המלחמה. תיאוריית הציפוף גורסת כי מצבי איום מתמשך מובילים להידוק נורמות, לציפייה מוגברת לציות ולצמצום הסובלנות לחריגות (Gelfand et al., 2011). ממצאי הדוח מצביעים על כך שבירושלים פעל מנגנון זה לא רק כלפי קבוצות מיעוט, אלא גם בתוך המרחב היהודי עצמו: העלייה באלימות ובחיכוך בין חילונים, דתיים וחרדים משקפת תהליך של "ציפוף שורות" תוך-קבוצתי, שבו קבוצות שונות מתחרות על הגדרת ה"נורמה" ועל הלגיטימיות שלהן במרחב העירוני. במקביל, אותה לוגיקה מסבירה גם את העלייה בדיווחים על יחס חיובי, עזרה הדדית ואמון ברצון לחיים משותפים – ביטויים של סולידריות אזרחית המתעוררת תחת איום משותף.

חיבור זה מתחדד כאשר בוחנים את הממצאים דרך רעיון הזכות לעיר (Lefebvre, 1968; Rosen & Shaly, 2014), המדגיש כי משברים מחריפים מאבקים על נוכחות, שייכות והכרה במרחב הציבורי. בירושלים, המלחמה לא ביטלה את הזכות לעיר, אלא שינתה את אופן מימושה: קבוצות שונות ביקשו לחזק את אחיזתן במרחב, לעיתים באמצעות מחוות של קרבה וסולידריות ולעיתים באמצעות הקשחת גבולות, הדרה ואף אלימות כלפי קבוצות אחרות הנתפסות כמאיימות על הסדר הרצוי. פרשנות זו מסייעת להבין כיצד אלימות ויחס חיובי אינם סותרים זה את זה, אלא מתקיימים כתוצרים מקבילים של אותו תהליך חברתי בעת חירום. מתוך כך עולה שאלת מחקר מרכזית להמשך עבודת המכון: כיצד פועלת אלימות תוך-קבוצתית בערים שסועות בעת משבר לאומי, ומהם התנאים העירוניים, החברתיים והמרחביים שבאמצעותם ניתן לבלום את האלימות והחיכוך ולנוע לעבר סולידריות וחיים משותפים.

מלבד ההסברים התיאורטיים והשאלות החשובות למחקרי המשך, ממצאי הדוח מצביעים גם על כמה כיוונים ראשוניים למדיניות: ראשית, **חיזוק וניהול מושכל של מרחבים ציבוריים משותפים** (שטרן ופייביש, 2023): הממצאים מצביעים על כך שמרחבים משותפים כמו מרכז העיר, אזורי מסחר ופארקים מרכזיים ממשיכים לשמש מוקדי מפגש גם בתקופות משבר, אך תחושת הנוחות והביטחון בהם אינה מובנת מאליה. מדיניות עירונית נדרשת לא רק להבטיח ביטחון פיזי, אלא גם לנהל נוכחות, פיקוח ואכיפה באופן רגיש לקבוצות השונות. תכנון, תחזוקה והפעלה של מרחבים ציבוריים צריכים לשלב שיקולים של הכלה, נראות שוויונית ומניעת הדרה לא פורמלית, במיוחד של קבוצות החוות ירידה בתחושת הביטחון. נוסף על כך, בכל הקשור לשימוש במרחבים, ניכר כי יש להשקיע במרחבים השכונתיים ולייצר חלופות נוחות חברתית לכלל הקבוצות שמאפשרות גם הפרדה ולא רק שיתוף.

שנית, **התמודדות עם אלימות תוך-קבוצתית כחלק ממדיניות החוסן העירוני**: העלייה בדיווחים על אלימות בין קבוצות יהודיות מדגישה כי משבר לאומי אינו מייצר רק קיטוב בין מיעוט לרוב, אלא גם חיכוך פנימי בתוך קבוצות הרוב עצמן. לפיכך, מדיניות עירונית נדרשת לזהות מוקדי מתח תוך-קבוצתיים, בעיקר סביב מרחבים רגישים (כיכרות, צירי תנועה, מוקדי בילוי ואירועים ציבוריים) וכן סוגיות של נורמות וזהות. פתרונות אפשריים כוללים הקמת צוותי תיווך עירוניים קבועים הפועלים בשגרה ובחירום בשיתוף מנהלים קהילתיים, משטרה וגורמי רווחה; מיפוי מוקדם של מוקדי חיכוך חוזרים והפעלת נוכחות אזרחית-קהילתית ממתנת ולא רק אכיפתית; ופיתוח פרוטוקולים עירוניים לניהול אירועים רגישים (הפגנות, חגים, שינויים זמניים במרחב הציבורי וכד') מתוך דיאלוג מוקדם עם הנהגות מקומיות. על עיריית ירושלים ועל החברה אזרחית שבה להמשיך להשקיע מאמצים בחיזוק הקשרים בין הקבוצות היהודיות בעיר. לטובת ירושלים עצמה וכדוגמה לישראל כולה.

שלישית, **חיזוק תשתיות של שכנות יהודית-ערבית טובה כעוגן לחוסן עירוני**: הממצאים מלמדים כי גם על רקע ירידה בתחושת הנוחות ועלייה במספר חוויות החיכוך והאלימות, קשרים יום-יומיים בין יהודים לערבים – שיח תפקודי, היכרות אישית וחברויות קיימות – ממשיכים לפעול כמנגנון מתן. לפיכך, מדיניות עירונית נדרשת להתמקד בבניית תשתיות קונקרטיות לשכנות יהודית-ערבית טובה, לא כהצהרה ערכית אלא כפרקטיקה עירונית יום-יומית. צעדים אפקטיביים עשויים לכלול חיזוק מסגרות שבהן יהודים וערבים נפגשים סביב צורך משותף ולא סביב זהות,

לדוגמה שירותים עירוניים, חינוך בלתי־פורמלי, ספורט, שימוש בפארקים ותעסוקה מקומית; פיתוח יוזמות שכונתיות משותפות במרחבים שבהם כבר ניכרת נוכחות בין־קבוצתית, כגון מרכז העיר ואזורים מסחריים; ושילוב מתווכים קהילתיים דוברי שתי השפות במוקדי שירות ובמרחבים ציבוריים רגישים. ממצאי הדוח מצביעים על כך שדווקא קשרים יום־יומיים כאלה מאפשרים לשמר יציבות גם כאשר האמון הכללי נשחק. חיזוק תשתיות אלו אינו מבטל מתחים מבניים או אי־שוויון, אך הוא עשוי לצמצם הימנעות, למנוע הידרדרות ולהפוך את ה"שלום היומ־יומי" היהודי־ערבי ממשאב פגיע למרכיב פעיל של חוסן עירוני.

בסיכומו של דבר, הדוח מציג עיר שלא נשברה תחת המלחמה, אך יצאה ממנה אחרת במובנים מסוימים. תחושת הבית המשותף נותרה עמוקה ורחבה, אך היא מתקיימת לצד עלייה במתח, בזהירות ובחשדנות. האתגר העירוני המרכזי אינו ההכלה של ריבוי זהויות, אלא הכלתן מתוך שמירה על כבוד כל הקבוצות ועל זכויותיהן בעיר גם כשהדבר כרוך במחלוקות ערכיות, וכל זאת תחת משברים מתמשכים.

הפניות

אברמזון-ברוש, ד' וקורן, ד' (2024). "יש מפגש. אם הוא חיובי או שלילי, זה תלוי איפה": מרחבי המפגש בין יהודים לערבים בשכונות פסגת זאב. מכון ירושלים למחקרי מדיניות. <https://jerusalemstitute.org.il/publications/pisgat-zeev/>

אסף-שפירא, י', יניב, ע', יצחקי, ע' ופרדו, י' (2025). שנתון סטטיסטי לירושלים 2025. מכון ירושלים למחקרי מדיניות. [שנתון סטטיסטי לירושלים – מכון ירושלים למחקרי מדיניות](#).

אסף-שפירא, י', יניב, ע', פרדו, י' (2024). שנתון סטטיסטי לירושלים 2024. מכון ירושלים למחקרי מדיניות. [שנתון סטטיסטי לירושלים – מכון ירושלים למחקרי מדיניות](#).

ברנר, נ' וקרנר ח' (2025). "אני הולכת ברחוב, ומרגישה לבד": ביטחון קהילתי בארמון הנציב. מכון ירושלים למחקר מדיניות. ["אני הולכת ברחוב ואני מרגישה לבד"](#).

גדרון, נ' ורוזנאי, י' (2025). דמוקרטיה בנסיגה: פופוליזם, קיטוב וההפיכה המשטרית. אוניברסיטת רייכמן: הוצאת עברית.

יניב, ע', אסף-שפירא, י', יצחקי ע' ופרדו, י' (2025). על נתוניך ירושלים 2025 – תמונת מצב ומגמות שינוי. מכון ירושלים למחקרי מדיניות. [על נתוניך ירושלים 2025](#).

סמוחה, ס' (2016). לא שוברים את הכלים: יחסי ערבים-יהודים. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שטרן, מ' ופייביש, נ' (2024). מדד השכנות – יחסים בין קבוצות בירושלים, קיץ 2023. מכון ירושלים למחקרי מדיניות. [מדד השכנות – יחסים בין קבוצות בירושלים: קיץ 2023](#).

שטרן, מ' ופייביש, נ' (2023). מרחב משותף בעיר מעורבת: מודל ניתוח ופעולה. מכון ירושלים למחקרי מדיניות. [מרחב משותף בעיר מעורבת מודל ניתוח ופעולה](#).

כתבות עיתונאיות

חסון, נ' (2024, 5 ביוני). עשרות אלפים משתתפים במצעד הדגלים; 18 נעצרו, מהם חמישה בחשד לתקיפת עיתונאים. **הארץ**.

<https://www.haaretz.co.il/news/politics/2024-06-05/ty-article/.premium/0000018f-e7e5-d1da-adaf-f7ef71750000>

חסון, נ' (2025, 8 ביוני). שלושה נערים יואשמו בתקיפת פלסטיני ובהצתה ממניע גזעני ביום ירושלים. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/news/law/2025-06-08/ty-article/.premium/00000197-4ed8-deed-a9bf-5fffd6160000>

חסון, נ' (2025, 22 במרץ). בין אלפי המפגינים, ברחובות ירושלים נסדקה אווירת הייאוש. **הארץ**. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2025-03-22/ty-article-magazine/.premium/00000195-ba2f-d6ee-a7fd-fbaf52b0000>

חסון, נ' וראובן, י' (2025, 6 בנובמבר). תשע תקיפות ביממה: מחריף גל האלימות נגד נהגי אוטובוס ערבים בירושלים. **הארץ**.

<https://www.haaretz.co.il/news/politics/2025-11-06/ty-article/.premium/0000019a-54be-d2eb-afda-d6bff1140000>

פלג, ב' (2024, 3 באפריל). המפגינים בירושלים אמש פרצו לא רק את מחסומי המשטרה, אלא גם את מחסום הפחד. **הארץ**.

רבינוביץ', א', פרידסון, י' ובריינר, י' (ג'וש) (2024). המשטרה: חרדים תקפו ופצעו עשרה שוטרים בירושלים, ארבעה חשודים נעצרו. **הארץ**.

<https://www.haaretz.co.il/news/politics/2024-04-03/ty-article-magazine/0000018e-a3bb-dd6b-abae-f7fb0c1f0000>

Allport, G. (1954). *The Nature of Prejudice*. Addison-Wesley.

Bollens, S. A. (2013). Bounding cities as a means of managing conflict: Sarajevo, Beirut and Jerusalem. *Peacebuilding*, 1(2), 186–206.

<http://dx.doi.org/10.1080/21647259.2013.783263>

Brenner, N. (2024). Liminal logic: Peacebuilding and Photovoice in Jerusalem. *Geoforum*, 154, 104075.

<https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2024.104075>

Brenner, N., Kübler, T., & Nassar, T. (2023). Challenging the Linear Model of Peacebuilding Planning: The Case of Jerusalem. *Journal of Peacebuilding & Development*, 18(1), 84–98.

<https://doi.org/10.1177/15423166231155362>

Faibish, N., Brenner, N., & Miodownik, D. (2024). Third space and spontaneous contact in a divided city: evidence from Jerusalem.

Peacebuilding, 1–19. <https://doi.org/10.1080/21647259.2024.2430863>

Gelfand, M. J., Raver, J. L., Nishii, L., Leslie, L. M., Lun, J., Lim, B. C., ... Yamaguchi, S. (2011). Differences between tight and loose cultures: A 33-nation study. *Science*, 332(6033), 1100–1104.

<https://doi.org/10.1126/science.1197754>

Lefebvre, H. (1968). *The Right to the City*. Blackwell, 1996.

Mac Ginty, R. (2014). Everyday peace: Bottom-up and local agency in conflict-affected societies. *Security Dialogue*, 45(6), 548–564.

<https://doi.org/10.1177/0967010614550899>

Park, R. E. (1924). The concept of social distance: As applied to the study of racial relations. *Journal of applied sociology*, 8, 339–334.

https://brocku.ca/MeadProject/Park/Park_1924.html

Rosen, G. & Shaly, AB. (2014) Whose Right to Jerusalem?. *IJURR*, 38(3), 935–950. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12093>

Dumper, M. (2013). Policing divided cities: Stabilization and law enforcement in Palestinian East Jerusalem. *International Affairs*, 89(5), 1247–1264.

<https://doi.org/10.1111/1468-2346.12070>

Tzidkiyahu, E. (2022). *Understanding political violence in Jerusalem*.

Bulletins de l'Observatoire international du religieux (38).

<https://hal.science/hal-04217453>

נספחים

נספח א': התפלגות משתנים דמוגרפיים

ארבע הטבלאות שלהלן מציגות את התפלגות המשתנים הדמוגרפיים של התושבים שהשתתפו בסקר, לפי דת המשיבים ומועד הסקר.

טבלה א': משתנים דמוגרפיים בקרב המשיבים היהודים – קיץ 23

סה"כ	התפלגות התשובות						משתנה
			חרדי	דתי	מסורתי	חילוני	מידת דתיות
100%	---	---	40%	20%	20%	20%	השכלה
	תואר שני ומעלה	בוגר תואר ראשון	על-תיכונת תורנית	על-תיכונת (הנדסאי, סיעוד)	תיכונת מלאה (כולל בגרות)	יסודית או תיכונת חלקית	
100%	13%	26%	12%	7%	25%	17%	קבוצת גיל
	---	---	---	+50	49-30	29-18	
100%	---	---	---	17%	40%	43%	מגדר
	---	---	---	---	אישה	גבר	
100%	---	---	---	---	55%	45%	עמדה פוליטית
	---	שמאל	מרכז-שמאל	מרכז	ימין-מרכז	ימין	
100%	---	5%	5%	14%	29%	47%	

טבלה ב': משתנים דמוגרפיים בקרב המשיבים הערבים – קיץ 23

סה"כ	התפלגות התשובות						משתנה
				דתי מאוד	דתי	קצת דתי	לא דתי
100%	---	---	31%	27%	23%	19%	
	תואר שני ומעלה	בוגר תואר ראשון	על- תיכונת תורנית	על- תיכונת (הנדסאי, סיעוד)	תיכונת מלאה (כולל בגרות)	יסודית או תיכונת חלקית	השכלה
100%	7%	24%	---	33%	1%	35%	
	---	---	---	+50	49-30	29-18	קבוצת גיל
100%	---	---	---	32%	38%	30%	
	---	---	---	---	אישה	גבר	מגדר
100%	---	---	---	---	26%	74%	
	---	---	מסכים	נוטה להסכים	נוטה שלא להסכים	לא מסכים	עמדה פוליטית ("האם לדעתך תושבי מזרח ירושלים הפלסטינים צריכים להצביע בבחירות לעירייה?")
100%	---	---	84%	2%	1%	13%	

טבלה ג': משתנים דמוגרפיים בקרב המשיבים היהודים – חורף 25

סה"כ	התפלגות התשובות					משתנה
			חרדי	דתי	חילוני	
100%	---	---	42%	30%	28%	מידת דתיות
	---	---	+50	-30 49	29-18	קבוצת גיל
100%	---	---	17%	37%	46%	
				אישה	גבר	מגדר
100%	---	---	---	55%	45%	
	שמאל	מרכז- שמאל	מרכז	ימין- מרכז	ימין	עמדה פוליטית
100%	3%	5%	15%	25%	51%	

טבלה ד': משתנים דמוגרפיים בקרב המשיבים הערבים – חורף 25

סה"כ	התפלגות התשובות					משתנה
		דתי מאוד	דתי	קצת דתי	לא דתי	
100%	---	16%	30%	33%	21%	מידת דתיות
	---	---	+50	49-30	29-18	קבוצת גיל
100%	---	---	23%	49%	28%	
	---	---	---	אישה	גבר	מגדר
100%	---	---	---	23%	77%	
	---	מסכים	נוטה להסכים	נוטה שלא להסכים	לא מסכים	עמדה פוליטית ("האם לדעתך תושבי מזרח ירושלים הפלסטינים צריכים להצביע בבחירות לעירייה?")
100%	---	55%	11%	8%	26%	

נספח ב': שאלון הסקר (רלוונטי לשני הסקרים)

חלק ראשון: דפוסי מפגש בירושלים

1. באיזו תדירות אתה נוהג לעשות קניות (מזון, בגדים, מתנות וכדומה) או סידורים אישיים או משפחתיים שונים (קופת חולים, שירותי מוסך, בנק, מרפאת שיניים וכדומה) באזורים הבאים?
סולם תשובות: אף פעם לא, לעיתים רחוקות, לעיתים קרובות, מידי יום, לא יודע / מסרב להשיב

- אזורים או שכונות בעלי צביון חילוני ו/או דתי (לא חרדי) (פסגת זאב, בית הכרם, ארנונה וכדומה)
- אזורים או שכונות בעלי צביון חרדי (מרכז העיר החרדי ברחובות מלכי ישראל וגאולה, קניון רמות וכדומה)
- אזורים או שכונות בעלי צביון ערבי (שוק העיר העתיקה, שער שכם, רחוב סלאח א-דין וכדומה)
- מרכז העיר (כיכר ספרא והעירייה, רחוב יפו, מדרחוב בן יהודה ושוק מחנה יהודה)

2. באיזו תדירות אתה נוהג לבלות עם חברים ו/או משפחה (במסעדה, קולנוע וכדומה) באזורים הבאים?
סולם תשובות: אף פעם לא, לעיתים רחוקות, לעיתים קרובות, מידי יום, לא יודע / מסרב להשיב

- אזורים או שכונות בעלי צביון חילוני ו/או דתי (לא חרדי) (פסגת זאב, בית הכרם, ארנונה וכדומה)
- אזורים או שכונות בעלי צביון חרדי (מרכז העיר החרדי ברחובות מלכי ישראל וגאולה, קניון רמות וכדומה)
- אזורים או שכונות בעלי צביון ערבי (שוק העיר העתיקה, שער שכם, רחוב סלאח א-דין וכדומה)
- מרכז העיר (כיכר ספרא והעירייה, רחוב יפו, מדרחוב בן יהודה ושוק מחנה יהודה)

3. באיזו תדירות אתה נוהג לבקר בפארקים ציבוריים או גני משחקים באזורים הבאים?

סולם תשובות: אף פעם לא, לעיתים רחוקות, לעיתים קרובות, מידי יום, לא יודע / מסרב להשיב

- גינות שכונתיות באזורים או שכונות בעלות צביון חילוני ו/או דתי (לא חרדי) (פסגת זאב, בית הכרם, ארנונה וכדומה)
- גינות שכונתיות באזורים או שכונות בעלי צביון חרדי (גאולה, בית וגן, הר נוף וכדומה)
- גינות שכונתיות באזורים או שכונות בעלי צביון ערבי (בית חנינא, צור באהר או סילוואן)
- פארקים מרכזיים במערב העיר (גן סאקר, גן הפעמון, גן העצמאות, פארק טדי וכדומה)

עתה נבקש ממך לנסות ולדרג את תחושת הביטחון שלך בפארקים שונים בירושלים.

4. מהי רמת הביטחון שאתה חש כשאתה נמצא במקומות הבאים:

סולם תשובות: לא בטוח בכלל, לא כל כך בטוח, די בטוח, בטוח מאוד, לא יודע / לא מכיר / מסרב להשיב

- פארק המסילה
- גן הפעמון
- טיילת ארמון הנציב
- גן סאקר

עתה נבקש ממך לנסות ולדרג את תחושת הביטחון שלך באזורי מסחר שונים בירושלים.

5. מהי רמת הביטחון שאתה חש כשאתה נמצא במקומות הבאים:

סולם תשובות: לא בטוח בכלל, לא כל כך בטוח, די בטוח, בטוח מאוד, לא יודע / לא מכיר / מסרב להשיב

- קניון ממילא
- קניון מלחה
- מתחם התחנה

- מרכז העיר (רחוב בן יהודה והסביבה)
- שווקי העיר העתיקה

6. באופן כללי, באיזו תדירות בחיי היום-יום שלך אתה משוחח עם אנשים מהקבוצות הבאות (למשל כקולגות או לקוחות במקום העבודה, נותני שירות וכדומה):

סולם תשובות: אף פעם לא, לעיתים רחוקות, לעיתים קרובות, מידי יום, לא יודע / מסרב להשיב

- יהודים חילונים
- יהודים דתיים (לא חרדים)
- יהודים חרדים
- ערבים

7. באיזו מידה אתה מרגיש בנוח להיות באותו מקום ציבורי (גן משחקים, אוטובוס, מרפאה וכדומה) עם אנשים מהקבוצות הבאות. סולם תשובות: בכלל לא, במידה מועטה, במידה רבה, במידה רבה מאוד, לא יודע / מסרב להשיב

- יהודים חילונים
- יהודים דתיים (לא חרדים)
- יהודים חרדים
- ערבים

8. האם יש לך חברים בירושלים מקרב הקבוצות הבאות? סולם תשובות: בכלל לא, חבר אחד או שניים, בין שלושה לחמישה חברים, מעל חמישה חברים, לא יודע / מסרב להשיב

- יהודים חילונים
- יהודים דתיים (לא חרדים)
- יהודים חרדים
- ערבים

חלק שני: על ירושלים

9. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים: (אין להקריא לנשאל את האופציה "מסרב להשיב")
סולם תשובות: לא מסכים, נוטה שלא להסכים, נוטה להסכים, מסכים, מסרב להשיב

- עדיף שכל קבוצה בירושלים תגור בשכונה נפרדת, שבה היא תוכל לקיים את אורח החיים שלה
- טוב שיהיו בירושלים שכונות מעורבות של חילונים וחרדים
- התארגנויות משותפות של יהודים וערבים לקידום חיים משותפים בירושלים הן דבר חשוב וחיובי
- עדיף להימנע מהצגת תמונות של נשים במרחב הציבורי בירושלים
- בשכונות עם רוב חילוני בירושלים, אפשר לפתוח מקומות בילוי ותרבות (מסעדות, מתנ"סים מוסדות תרבות) בשבתות ובחגים
- צריך לסגור לתחבורה בשבת רחובות בשכונות בעלות צביון חרדי
- ירושלים היא הבית שלי
- אני רוצה שהילדים שלי יגורו בעתיד בירושלים

חלק שלישי: תפיסות ביחס לאחר

10. מהי מידת הקרבה המרבית שהיית מוכן לקבל עבור אדם המשתייך לאחת מקבוצות אלו?
סולם התשובות: כתייר במדינה, כקולגה במקום העבודה, כשכן באותו הבניין, כחבר אישי, כבן זוג לנישואין שלך או של ילדיך, לא יודע / מסרב להשיב

- יהודים חילונים
- יהודים דתיים (לא חרדים)
- יהודים חרדים
- ערבים

11. האם במהלך מגוריך בירושלים, חווית באופן אישי אלימות פיזית או מילולית מצד תושבים (לא משטרה או כוחות הביטחון) המשתייכים לאחת מהקבוצות

הבאות:

סולם התשובות: בכלל לא, לעיתים נדירות, לעיתים קרובות, כל הזמן

- יהודים חילונים
- יהודים דתיים (לא חרדים)
- יהודים חרדים
- ערבים

האם במהלך מגוריך בירושלים קיבלת יחס חיובי מצד תושבים המשתייכים לאחת מהקבוצות הבאות:

סולם התשובות: בכלל לא, לעיתים נדירות, לעיתים קרובות, כל הזמן

- יהודים חילונים
- יהודים דתיים (לא חרדים)
- יהודים חרדים
- ערבים

12. באיזו מידה לדעתך רוב האנשים המשתייכים לאחת מהקבוצות שלהלן רוצים

לחיות בשלום בירושלים?

סולם תשובות: בכלל לא, במידה מועטה, במידה רבה, במידה רבה מאוד, לא יודע /

מסרב להשיב [בסקר השני הייתה אפשרות של "במידה בינונית"]

- יהודים חילונים
- יהודים דתיים (לא חרדים)
- יהודים חרדים
- ערבים

שאלות דמוגרפיות (10 שאלות)

1. מאיזה גיל את/ה גר/ה בירושלים?

- נולדתי בעיר
- מהילדות (1-10)
- כבן/בת נוער (11-18)
- כאדם/אישה צעיר/ה (18-29)
- כאדם/אישה מבוגר/ת (30 ומעלה)

2. באיזו שכונה אתה גר? _____ (רשימת שכונות)

3. היכן נמצא מקום העבודה שלך?

- מערב ירושלים (שכונות ואזורים עם צביון יהודי)
- מזרח ירושלים (שכונות ואזורים עם צביון ערבי)
- בכל חלקי העיר
- לא עובד

4. היכן נמצא מקום הלימודים שלך?

- מערב ירושלים (שכונות ואזורים עם צביון יהודי)
- מזרח ירושלים (שכונות ואזורים עם צביון ערבי)
- בכל חלקי העיר
- לא לומד

5. ההכנסה הממוצעת (ברוטו) מכל המקורות למשק בית בישראל היום היא כ־

19,000 ש"ח ברוטו (במקרה של משק בית של אדם יחיד - 12,000 ש"ח

ברוטו), האם הכנסתכם המשפחתית הכוללת (של שני בני הזוג):

- הרבה מתחת לממוצע
- מעט מתחת לממוצע
- ממוצעת
- מעט מעל הממוצע
- הרבה מעל הממוצע
- לא יודע / מסרב להשיב

6. מגדר:

- גבר
- אישה
- אחר
- מסרב להשיב

7. מצב משפחתי:

- רווק
- נשוי / ידוע בציבור
- גרוש / פרוד / אלמן
- מסרב להשיב

8. ליהודים בלבד: היכן היית ממוקם את עצמך מבחינה פוליטית?

- ימין
- ימין-מרכז
- מרכז
- מרכז-שמאל
- שמאל

9. לערבים בלבד: איך אתה מגדיר את עצמך?

- ערבי תושב ירושלים
- ערבי אזרח ישראל
- אחר (אנא ציין): _____

10. לערבים בלבד: האם לדעתך תושבי מזרח ירושלים הפלסטינים צריכים

להצביע לעיריית ירושלים כדי להשפיע על עתידם:

- מסכים
- נוטה להסכים
- נוטה שלא להסכים
- לא מסכים
- מסרב להשיב